

Openstelling loont!

Het effect van natuur en openstelling op de vrijetijdseconomie langs grote rivieren

Inhoud

	Samenvatting	5
1.	Inleiding	9
2.	Gebiedsbeschrijving en mate van openstelling	13
2.1	Gebiedsbeschrijving	14
2.2	Landgebruik en bevolking in cijfers	16
2.3	Openstelling in de drie gebieden	18
3.	Huidige vrijetijdseconomie	23
3.1	Bestedingen	23
3.2	Werkgelegenheid	24
3.3	Bedrijvigheid	24
3.4	Beschouwing	27
4	Relatie openstelling natuur en vrijetijdseconomie	28
4.1	Vershil in natuurlijke en agrarische riviertrajecten	28
4.2	Het effect van openstelling	28
4.3	Uiterwaardeconomie in relatie tot algemene economie	32
5	Conclusies en aanbevelingen	35
5.1	Conclusies	35
5.2	Aanbevelingen	36
	 Bijlage 1 : Geraadpleegde bronnen	 40
	Bijlage 2 : Uitleg cijfers vrijetijdseconomie	42

Samenvatting

In het project 'Openstelling loont' is in opdracht van het ministerie van EL&I en het Wereld Natuur Fonds onderzocht wat het effect is van natuurontwikkeling en openstelling op de vrijetijdseconomie langs grote rivieren. Het onderzoek spitst zich toe op een vergelijking van drie gebieden: de Gelderse Poort, de Midden-IJssel en de Brabantse Bedijkte Maas. De gebieden verschillen sterk in de mate van natuurlijkheid en openstelling, maar ook in de omvang van de vrijetijdseconomie, zo blijkt uit de resultaten.

De natuur in de Gelderse Poort is vaak volledig opengesteld en bij uitstek geschikt voor wandelingen, zoals hier in de Stadswaard bij Nijmegen (foto Bart Peters)

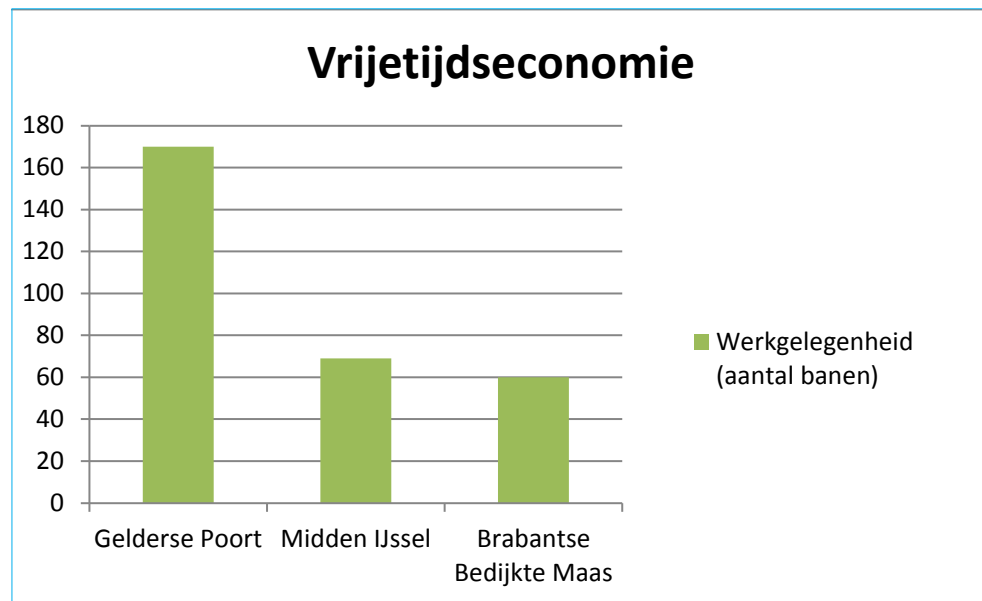
De uiterwaarden van het Midden IJsselgebied, hier bij Olst, kenmerken zich door een afwisseling van landbouw en natuur en een beperkte openstelling (foto Bart Peters)

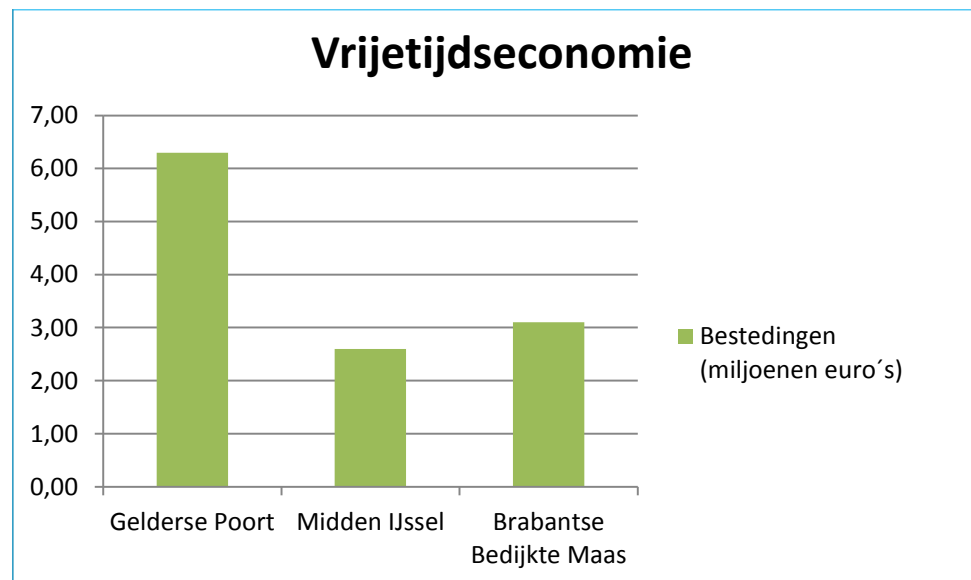
De Brabantse Bedijkte Maas is nu volledig agrarisch, maar wordt in het kader van Meer Maas weer natuurlijk ingericht (foto Bart Peters)

Conclusies

Het uiterwaardgebied met de hoogste mate van natuurlijkheid en openstelling in de uiterwaarden, de Gelderse Poort, heeft ook de hoogste waarde van de vrijetijdseconomie, uitgedrukt in aantal banen (170) en de omvang van bestedingen (6,3 miljoen euro). Het verschil met zowel het agrarische als het beperkt opengestelde uiterwaardlandschap is aanzienlijk, circa een factor twee.

Uit dit onderzoek blijkt dat openstelling van uiterwaardnatuur een positieve relatie heeft met de vrijetijdseconomie. Om dit te onderzoeken keken we naar de ontwikkeling van de vrijetijdseconomie in die tijdvakken dat ook de natuur werd ontwikkeld en opengesteld. Tevens hebben we onze oren te luisteren gelegd bij recreatieondernemers uit het gebied en hen gevraagd naar hun ervaringen met openstelling.

Openstelling en dagrecreatie

Uit het onderzoek blijkt dat natuurontwikkeling in combinatie met openstelling een positief effect heeft op het aantal dagtochten dat op die plek wordt ondernomen. Dit geldt vooral voor het aantal wandelaars. Op basis van de literatuur en passagiersaantallen van veerdiensten uit de onderzoeksgebieden schatten we dit effect op ongeveer een factor drie. Volledige openstelling van natuur in de uiterwaarden heeft ook een zichtbaar positief effect op het aantal bedrijven dat zich richt op dagrecreatieve activiteiten, zoals wandelen en fietsen. Er is in de Gelderse Poort sprake van een nieuwe vorm van economie, de 'struineconomie'. Dit is een cluster van bedrijven rondom de mogelijkheid te struinen door de uiterwaarden, zoals excursiebureaus, fietsverhuur en horeca. Niet alleen de openstelling, maar ook de bereikbaarheid van uiterwaardgebieden is essentieel voor een goed ontwikkelde vrijetijdseconomie. Een beperkte bereikbaarheid kan de economische effecten van openstelling beperken. Goede veerverbindingen en wandel- en fietsinfrastructuur zijn essentieel voor de toerist en recreant.

Openstelling en verblijfsrecreatie

De relatie tussen openstelling en verblijfsrecreatie is minder eenduidig. Naast uiterwaardnatuur als trekpleister spelen ook andere factoren een rol in het toerisme. Het gebied moet voor meerdere dagen interessant zijn en meerdere doelgroepen en recreatieve wensen bedienen (denk bijvoorbeeld ook aan de mogelijkheid om te kunnen winkelen in een dichtbij gelegen stad). Daarbij spelen ondernemersklimaat en promotie, maar ook andere factoren nog een rol in de uiteindelijke economische ontwikkeling.

Aanbevelingen

Op basis van deze conclusies kunnen we zeggen dat het aannemelijk is dat als de Midden-IJssel en Brabantse Bedijkte Maas doorgaan met natuurontwikkeling in combinatie met volledige openstelling er net als bij de Gelderse Poort een verdere groei in de vrijetijdseconomie ontstaat.

De belangrijkste aanbevelingen voor uiterwaardgebieden zijn:

- Stel de natuur in de uiterwaarden volledig open, mits ecologisch verantwoord.
- Zorg voor een goede bereikbaarheid van uiterwaarden door de aanleg van recreatieve routes naar de uiterwaardgebieden toe en goede veerverbindingen.
- Zorg dat de rivier en uiterwaarden te beleven zijn door het aanbieden van trekpleisters.

Het voetveer in Millingen aan de Rijn zorgt voor een goede bereikbaarheid van de Gelderse Poort (foto Bart Peters).

1. Inleiding

Aanleiding

Uiterwaarden zijn van oudsher bedoeld voor de berging van rivierwater. De bestemming is vaak agrarisch. Vanaf de jaren '90 wordt er ook steeds meer natuur ontwikkeld in de uiterwaarden. Met het verschijnen van Plan Ooievaar werd de kiem gelegd voor een succesvolle reeks natuurontwikkelingsprojecten in het stroomgebied van Maas en Rijn. Ook in het rijksbeleid kreeg natuurontwikkeling een plek, door het lanceren van de Ecologische Hoofdstructuur.

De rivieren in Nederland lenen zich bij uitstek voor het verbinden en verder ontwikkelen van natuur. Dit komt de biodiversiteit van de uiterwaarden ten goede. Dit maakt het rivierengebied ook interessanter om in te recreëren, voor bijvoorbeeld wandelaars en fietsers. In sommige natuurontwikkelingsprojecten zijn recreanten ook helemaal vrij om te gaan en staan. Dit bracht een nieuwe manier van natuurbeleving: zelf struinen of meegaan met natuurexcursies door de gebieden. Deze 'open' houding naar de natuur, waarbij duidelijk werd dat natuur niet altijd kwetsbaar is, zorgde mede voor draagvlak voor de diverse projecten.

Dat natuur en recreatie hand in hand kunnen gaan, is niet voor iedereen en overal vanzelfsprekend. Ook in het dynamische rivierengebied lijkt natuurontwikkeling goed samen te kunnen gaan met het gebruik van terreinen door diverse bezoekers zonder schadelijke effecten voor natuur. Een bekend gebied waar dit is onderzocht is de Gelderse Poort. Natuurontwikkeling zorgde voor een positief effect op de vrijetijdseconomie.

In het kader van het project Rijn in Beeld is aan het Bureau voor Ruimte & Vrije Tijd de vraag gesteld of er verschillen zijn in de omvang van de vrijetijdseconomie tussen uiterwaardgebieden waar veel natuur is en uiterwaardgebieden waar het landgebruik vooral uit productielandbouw bestaat. Daarnaast werd gevraagd hoe

groot de verschillen in de economische waarde van de vrijetijdseconomie zijn tussen gebieden waar de meeste natuur in de uiterwaarden vrij toegankelijk zijn en riviertrajecten waar de openstelling beperkt is.

De vraag is of deze relaties zoals hierboven beschreven ook cijfermatig in beeld zijn te brengen. Het Bureau voor Ruimte & Vrije Tijd heeft hiertoe een onderzoek gedaan waarvan de resultaten en conclusies in dit rapport zijn opgeschreven.

Vraag

In dit onderzoek staat de volgende vraag centraal:

Wat is het effect van natuurontwikkeling én openstelling in riviergebieden op de vrijetijdseconomie?

Om deze vraag te beantwoorden stellen we twee onderzoeksvragen:

1. Zijn er verschillen in de vrijetijdseconomie tussen natuurlijke riviertrajecten en agrarische riviertrajecten?
2. Zijn de verschillen in de vrijetijdseconomie te relateren aan de mate van openstelling van natuur in uiterwaardgebieden?

Aanpak en leeswijzer

Om dit te onderzoeken vergelijken we de vrijetijdseconomie in drie riviergebieden:

- De Gelderse Poort met veel opengestelde natuurgebieden in de uiterwaarden
- De Midden-IJssel met beperkt toegankelijke natuurgebieden in de uiterwaarden
- De Brabantse Bedijkte Maas met agrarisch landgebruik en ontoegankelijke uiterwaarden

De natuurontwikkeling en openstelling in deze gebieden wordt nader beschreven in hoofdstuk 2.

Vervolgens vergelijken we in hoofdstuk 3 de huidige vrijetijdseconomie in de drie gebieden met elkaar waarbij we kijken naar:

- Werkgelegenheid in dag- en verblijfsector
- Bestedingen in dag- en verblijfsector
- Bedrijvigheid in dag- en verblijfsector

In hoofdstuk 4 beantwoorden we de twee onderzoeksvragen. In dit hoofdstuk leggen we relaties en wordt duidelijk of natuurontwikkeling en openstelling daadwerkelijk een belangrijke 'driving force' zijn voor de vrijetijdseconomie in de onderzoeksgebieden. In hoofdstuk 5 maken we de balans op en beschrijven we de conclusies en aanbevelingen.

Onderzoeksverantwoording

De keuze voor deze onderzoeksgebieden zijn gebaseerd op een viertal parameters:

- Het zijn gebieden met een omvangrijk deel 'riviergebied', die qua omvang en oppervlakte van bepaalde parameters (o.a. lengte riviertraject, oppervlakte winterbed) redelijk tot goed vergelijkbaar zijn;
- Het zijn gebieden die sterk verschillen in de mate waarin natuurontwikkeling in de uiterwaarden heeft plaatsgevonden, waarbij in de Gelderse Poort de meeste natuurontwikkeling plaatsvond en de Brabantse Bedijkte Maas de minste;
- Het zijn gebieden waar de natuur in de uiterwaarden in meer of mindere mate toegankelijk (bijv. opengesteld) is, waarbij de Gelderse Poort het meest is opengesteld en de Brabantse Bedijkte Maas het minst.
- Het zijn gebieden waar het agrarisch karakter (omvang functie landbouw) in de uiterwaarden van elkaar verschilt. De Brabantse Bedijkte Maas is het meest agrarisch en de Gelderse Poort het minst.

We vergelijken de onderzoeksgebieden op basis van bestuurlijke eenheden (gemeenten), omdat de meeste data op het niveau van gemeenten verzameld worden.

- Voor de Gelderse Poort kijken we naar de gemeenten Millingen a/d Rijn en Ubbergen
- Voor Midden-IJssel kijken we naar de gemeente Olst-Wijhe (gefuseerd in 2001)
- Voor de Brabantse Bedijkte Maas kijken we naar de gemeente Oss (waar de gemeente Ravenstein sinds 2003 onderdeel van uitmaakt en de gemeente Lith sinds 1 januari 2011)

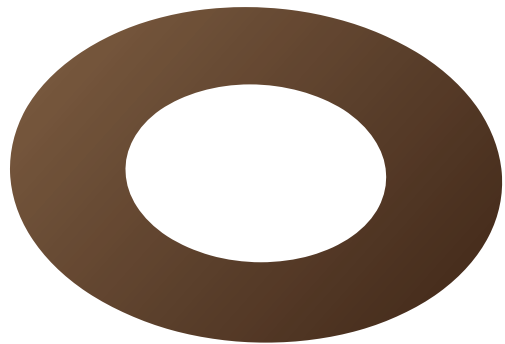
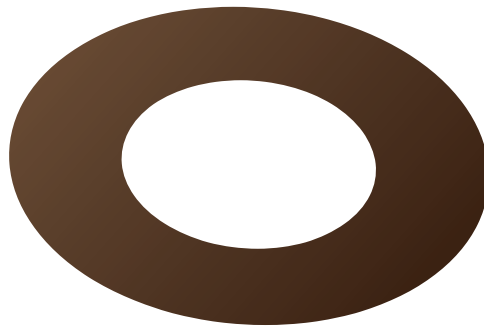
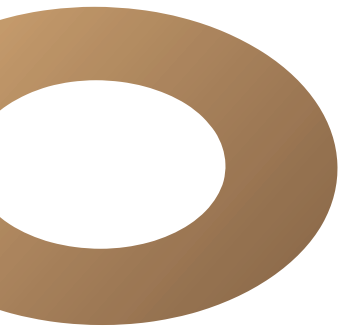
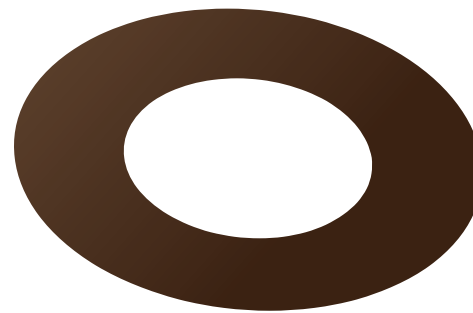
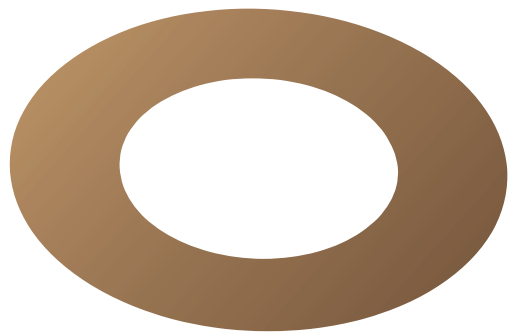
Dat betekent dat de vrijetijdseconomische waarde is gebaseerd op bestuurlijke eenheden. Maar we houden zoveel mogelijk rekening met de vrijetijdseconomie gerelateerd aan de uiterwaarden. Zo leggen we de focus bij dagrecreatie op wandelen, fietsen en waterrecreatie. Bedrijvigheid die zich hierop richt is in te delen in de sectoren buitenrecreatie en waterrecreatie. Tevens hebben we in het onderzoek de sectoren die direct profiteren van buitenrecreatie meegenomen, zoals horeca en verblijfsrecreatie.

Om de relatie met het uiterwaardgebied zo goed mogelijk te houden hebben we een aantal verblijfsaccommodaties die verder van de rivier af liggen en minder goed te relateren zijn aan de riviernatuur uit de bepaling van de economische waarde gehaald.

We kijken in dit onderzoek naar de vrijetijdseconomie in het landelijk gebied. De Maasgemeente Oss is het enige onderzoeksgebied waar een stad (Oss) in ligt. Omdat dit de uitkomsten kan beïnvloeden (als gevolg van de economische activiteit in de stad), hebben we de bebouwde kom van Oss (kern) uit het onderzoek gelaten. Het is goed om te beseffen dat mogelijk een deel van de bedrijvigheid die profiteert van de aanwezigheid van natuurlijke uiterwaarden zich ook buiten de onderzoeksgebieden bevindt, dus bijvoorbeeld in de steden rondom de gebieden. In alle drie de gebieden zal de geschatte vrijetijdseconomische waarde van de uiterwaarden dus nog groter zijn dan alleen in het gebied zelf terecht komt.

Dit onderzoek richt zich er niet op om het exacte aandeel van de economische ontwikkeling in de vrijetijdseconomie als gevolg van openstelling vast te stellen. Er zijn namelijk meerdere verklarende factoren te vinden voor de economische ontwikkeling in een gebied, zoals een goed ondernemersklimaat of actieve promotie. Om een gebied goed te kunnen promoten, is de aanwezigheid van (opengestelde) natuur wel een voorwaarde.

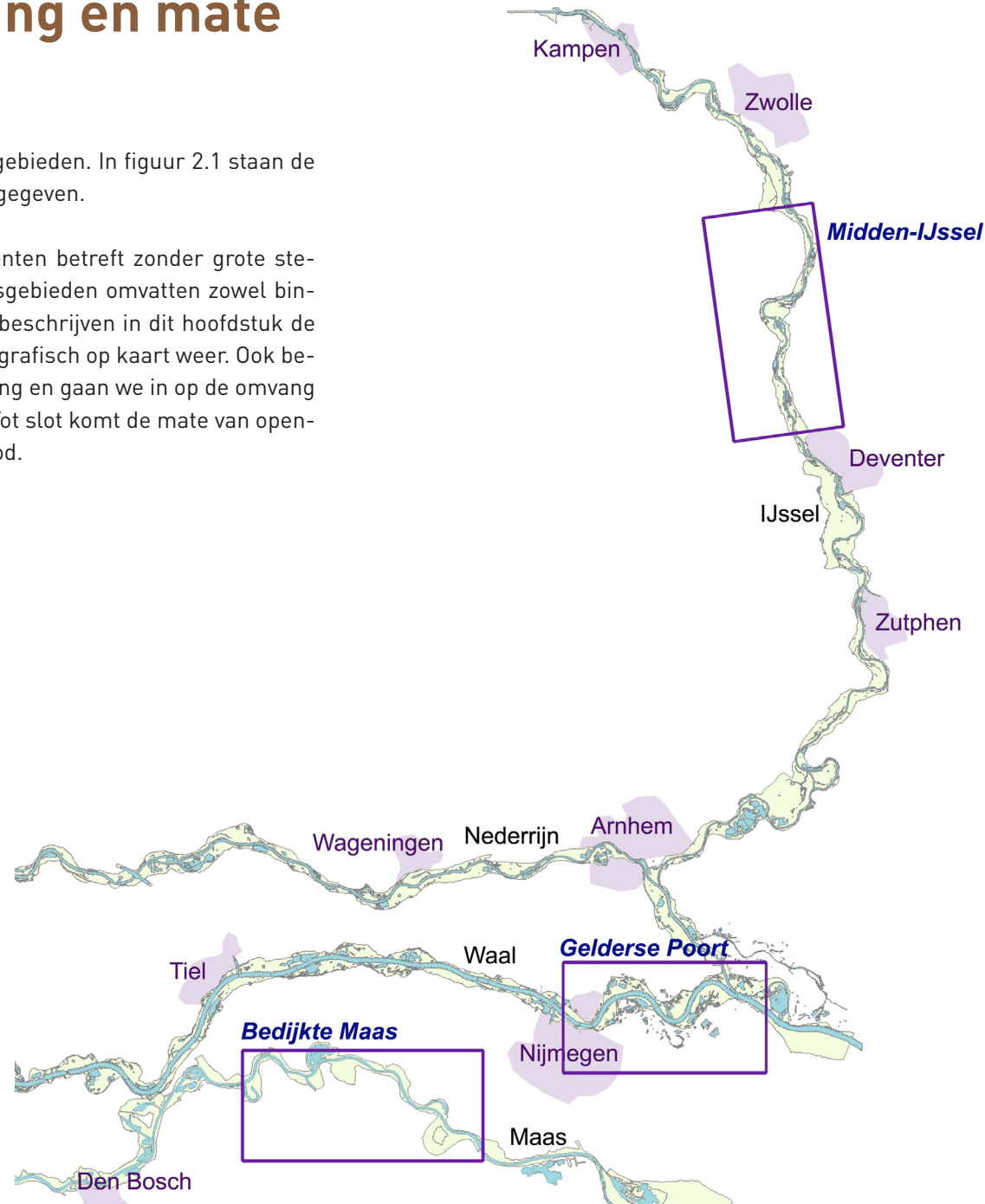
De data komen uit verschillende bronnen (CBS-bodemstatistiek, LISA vestigingen- en werkgelegenheidsregister, ContinueVrijeTijdsOnderzoek, ContinueVakantieOnderzoek, lokale gemeentelijke bronnen, lokale studies en rapporten en eigen inventarisatie). Zie hiervoor bijlage 1. Omdat data uit veel diverse bronnen komen, sluiten deze niet altijd mooi op elkaar aan. Waar dit het geval is, geven we dit aan (zie bijlage 2).

2. Gebiedsbeschrijving en mate van openstelling

In dit hoofdstuk beschrijven we de drie onderzoeksgebieden. In figuur 2.1 staan de drie gebieden geografisch in het rivierengebied aangegeven.

Voor alle gebieden geldt dat het plattelandsgemeenten betreft zonder grote steden, maar met enkele dorpskernen. De onderzoeksgebieden omvatten zowel binnendijks gebied als buitendijks (uiterwaarden). We beschrijven in dit hoofdstuk de voornaamste gebiedskenmerken en geven deze geografisch op kaart weer. Ook behandelen we het landgebruik en de bevolkingsomvang en gaan we in op de omvang van de natuur en de landbouw in de drie gebieden. Tot slot komt de mate van openstelling van de uiterwaarden voor het publiek aan bod.

Figuur 2.1: Geografische ligging onderzoeksgebieden

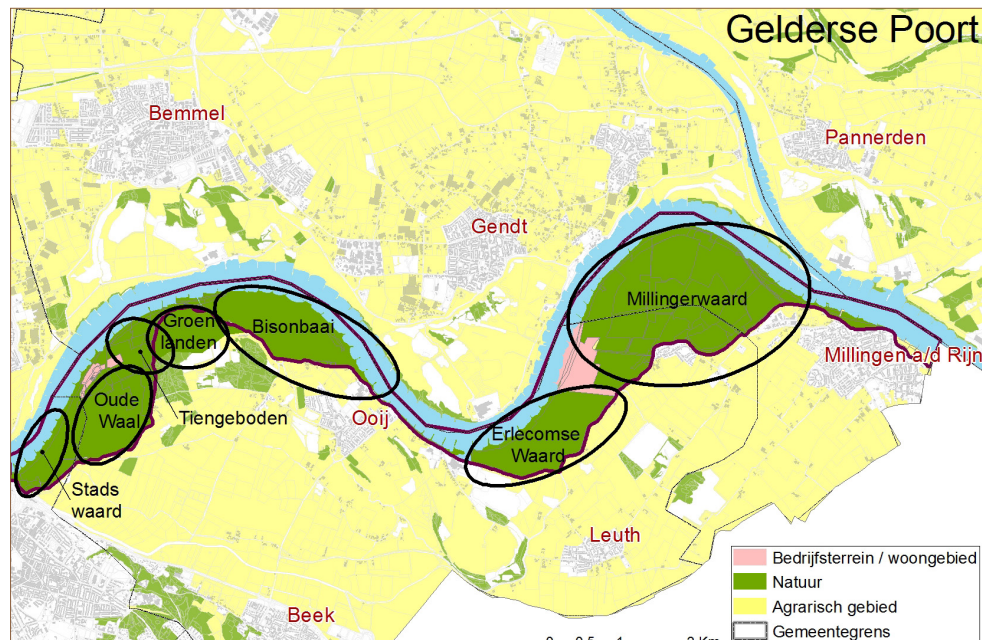
2.1 Gebiedsbeschrijving

Gelderse Poort

Millingen aan de Rijn en Ubbergen maken onderdeel uit van het Natura2000 gebied 'Gelderse Poort'. Beide gemeenten liggen ingeklemd tussen de Waal aan de noordkant en de stuwwal bij Nijmegen aan de zuidkant.

In 1986 zag Plan Ooievaar het licht, dat in de jaren daarna zorgde voor ca. 1.100 hectare natuurontwikkeling in de Waaluitwaarden van deze gemeenten (incl. water). Het gebied kent nu een zevental natuurterreinen. Dit zijn de Stadswaard, Oude waal, Tiengeboden, Groenlanden, Bisonbaai, Erlecomse Waard en de Millingerwaard, het bekendste natuurgebied. Bijna het gehele uiterwaardengebied is natuurlijk ontwikkeld, op enkele snippers landbouwgrond na. Op dit moment (2012) is Staatsbosbeheer de belangrijkste grondbezitter en beheerder van natuur in de uiterwaarden. Ook Stichting ARK is vaak betrokken bij het beheer en de planvorming.

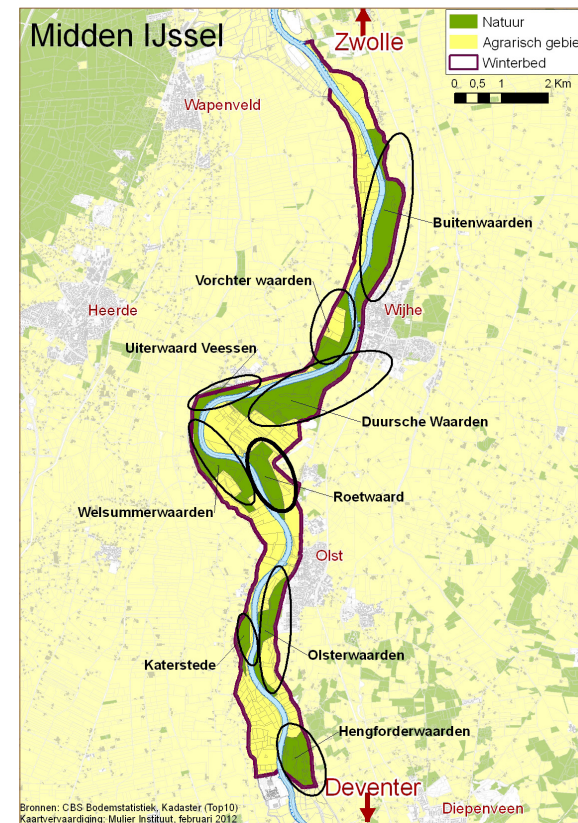
Figuur 2.2: Uiterwaarden Gelderse Poort

Midden-IJssel

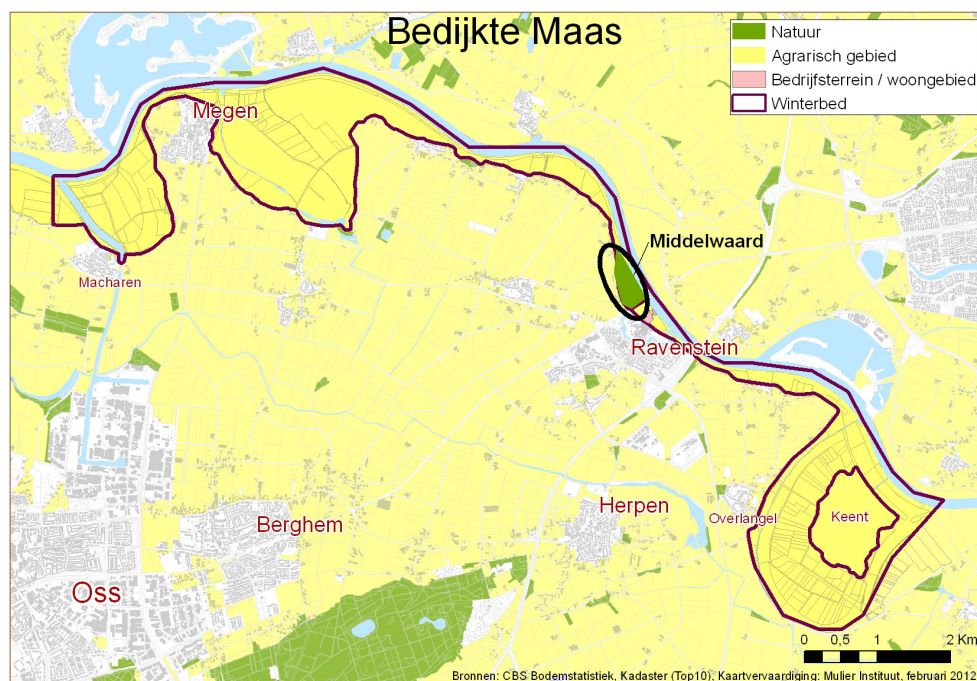
De gemeenten Olst en Wijhe vormen het onderzoeksgebied de Midden-IJssel. Het landschap van Olst-Wijhe kenmerkt zich door de aanwezigheid van oeverwallen, rivierduinen en komgebieden. De IJsseluiterwaarden zijn een wetlandgebied (een waterrijk en moerasachtig gebied) waarvan delen van de uiterwaarden een beschermde status hebben. We onderscheiden negen natuurterreinen, zie figuur 2.3, waarvan de Duursche Waarden het bekendste is.

Figuur 2.3: Uiterwaarden Midden-IJssel

Dienst Landelijk Gebied (DLG) werkt met verschillende partijen waaronder Staatsbosbeheer in de uiterwaarden tussen Olst en Wijhe aan natuurontwikkeling. In 2010 bestond ca. 65% van de uiterwaarden uit natuur of water. De plannen zijn om nog eens ca. 360 hectare nieuwe natuur te ontwikkelen. De werkzaamheden hiervoor zijn in 2006 al gestart en moeten in 2015 zijn voltooid. Het doel is hiermee ook recreatieve voorzieningen aan te leggen, zoals fiets- en wandelpaden en bijvoorbeeld visplekken.

Figuur 2.4: Uiterwaarden Brabantse Bedijkte Maas

Brabantse Bedijkte Maas

Oss en Ravenstein liggen in Noordoost-Brabant aan de rivier de Maas, op de scheidslijn van het rivierengebied en de Brabantse dekzandgebieden. De natuur langs dit deel van de Bedijkte Maas is niet tot nauwelijks ontwikkeld. Het enige natuurgebied is de Middelwaard bij Ravenstein. Dit terrein plus het water vormen samen ca. 12%, de rest is agrarisch gebied. Momenteel zijn of worden grote stukken uiterwaarden door Natuurmonumenten (het project 'Meer Maas') of het Brabants Landschap omgevormd van cultuurgrond naar natuur. De vereniging Natuurmomenten wil 800 hectare extra riviernatuur in de uiterwaarden van de Maas realiseren tussen de plaatsen Ravenstein en Raamsdonkveer.

De stad Oss is hier op het kaartje wel aangegeven, maar is voor de vergelijkbaarheid met de andere twee gebieden (waar ook geen stad in het onderzoeksgebied ligt) steeds uit de gegevens verwijderd.

2.2 Landgebruik en bevolking in cijfers

Het landgebruik en de bevolkingsomvang in de drie onderzoeksgebieden is weer-gegeven in tabel 2.1. Voor de oppervlaktes is gebruik gemaakt van de meest recente cijfers uit CBS Bodemstatistiek (2008) en gecontroleerd en aangevuld door beheer-ders in de gebieden. Voor het onderzoeksgebied Oss-Ravenstein is gecorrigeerd voor de kern Oss.

Tabel 2.1: Landgebruik en bevolking in de drie onderzoeksgebieden in de huidige situatie (2010). De omvang van de oppervlaktes is weergegeven in hectares.

Onderzoeksgebied	Bevolking	Totaal Oppervlakte	Opp. Natuur	Opp. Agrarisch gebied	Opp. winterbed	Opp. Water in winterbed	Opp. Natuur in winterbed	Opp. Agrarisch gebied in winterbed	Lengte riviertraject (km)
Gelderse Poort	5.247	4.938	1045 (21%)	2556 (52%)	1.215 (25%)	506 (42%)	610 (50%)	36 (3%)	17
Midden-IJssel	17.540	11.866	1594 (13%)	9.090 (77%)	1.648 (14%)	350 (25%)	641 (39%)	582 (35%)	19
Brabantse Bedijkte Maas	19.964	7.000	619 (9%)	5.272 (75%)	1.249 (12%)	133 (11%)	13 (1%)	1.073 (86%)	15

Bron: CBS Bevolkingsstatistiek 2010 (incl. eigen bewerking cijfers gemeente Oss), Gemeentelijke Basisadministratie en Onderzoek en Statistiek. CBS Bodemstatistiek 2008 (incl. eigen bewerking).

Wat opvalt aan de cijfers uit tabel 2.1, is dat de drie onderzoeksgebieden in grote lijnen veel overeenkomsten vertonen. De omvang van de bevolking is vergelijkbaar, maar ook de totale omvang van de uiterwaardgebieden (het winterbed) en de totale lengte van de riviertrajecten. We hebben de gebieden hierop ook uitgezocht. De bedoeling is dat de gebieden alleen variëren in de mate van natuurlijkheid en openstelling.

Toch zijn er wel enkele verschillen te zien. De Gelderse Poort is het kleinste gebied (4.938 ha) met de meeste natuur (21%). De Midden-IJssel is het grootste gebied (11.866 ha), met relatief veel agrarische gronden (77%). De Brabantse Bedijkte Maas zit hier tussen in met ca. 7000 ha en ook een groot aandeel landbouwgrond. De verschillen worden vooral zichtbaar wanneer we de uiterwaarden (winterbed) bekijken. De hoeveelheid natuur (en water) in de Gelderse Poort, Midden-IJssel en Brabantse Bedijkte Maas is hier respectievelijk 92%, 65% en 12%.

Tabel 2.2: Ontwikkeling oppervlakten natuur-agrarisch gebied in winterbed 1996-2010

	Oppervlakte winterbed	Water in winterbed (ha)	Natuur in winterbed (ha)	Agrarisch gebied in winterbed (ha)	Water in winterbed (%)	Natuur in winterbed (%)	Agrarisch gebied in winterbed (%)
Gelderse Poort							
2010	1.215	506	610	36	41,5%	50,2%	3,0%
1996	1.215	498	140	530	41,0%	11,5%	43,6%
Midden-IJssel							
2010	1.648	350	641	582	21,2%	38,9%	35,3%
1996	1.648	399	102	1066	24,2%	6,2%	64,7%
Brabantse Bedijkte Maas							
2010	1.249	135	8	1068	10,8%	0,6%	85,5%
1996	1.249	131	9	1069	10,5%	0,7%	85,6%

Bron: CBS Bodemstatistiek (incl. eigen bewerking)

In de Gelderse Poort is de hoeveelheid natuur in het winterbed toegenomen met ca. 40% op de totale omvang van het winterbed in de periode 1996-2010. De grootste groei lag in de periode 1996 – 2004. Voor het Midden-IJsselgebied is de hoeveelheid natuur toegenomen met ca.30%. Voor de Brabantse Bedijkte Maas is de hoeveelheid natuur ongeveer gelijk gebleven.

2.3 Openstelling in de drie gebieden

In deze paragraaf karakteriseren we de mate van openstelling van de drie onderzoeksgebieden. We hebben hiervoor gebruik gemaakt van enkele websites van onder andere Natuurmonumenten, maar ook van gesprekken met beleidsmakers en beheerders (zie bijlage 1).

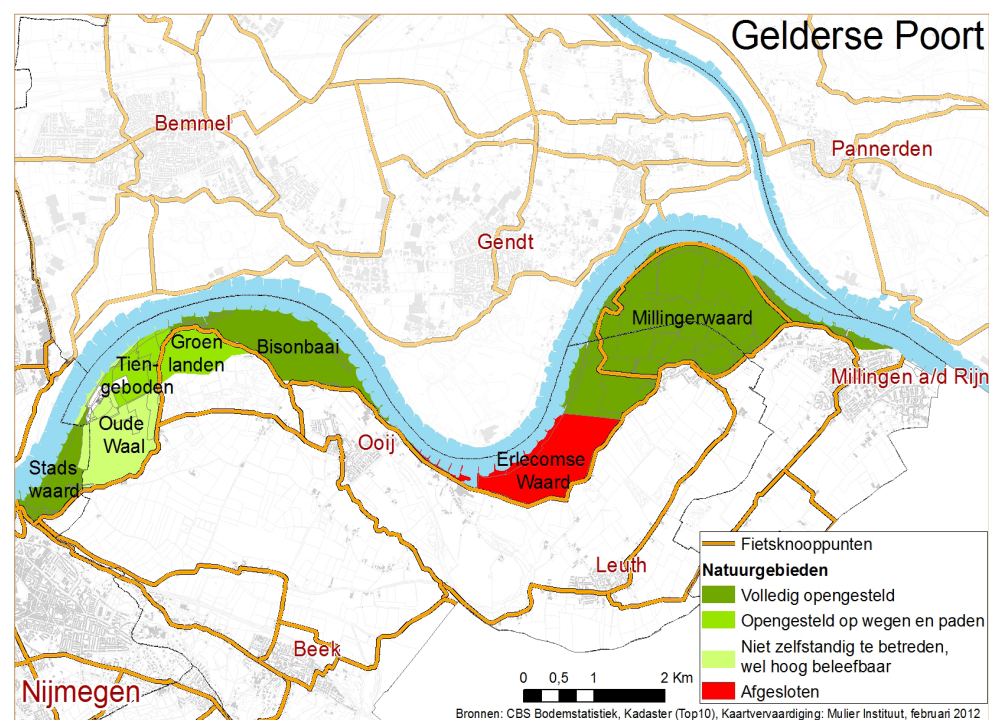
Openstelling kent een aantal factoren, zoals de juridische factor (mag ik het betreden, wanneer), de fysieke factor (kan ik het betreden, zijn er paden) en de financiële (is het gratis). We hanteren de onderstaande categorisering op het gebied van openstelling:

- A. Volledig opengesteld: het gehele jaar gratis toegankelijk, ook buiten de paden.
- B. Opengesteld op wegen en paden: het gehele jaar gratis toegankelijk, maar niet buiten de paden.
- C. Beperkt opengesteld: toegankelijk via een toegangsbewijs of lidmaatschap.
- D. Tijdelijk opengesteld: alleen toegankelijk in een bepaalde periode.
- E. Gestuurd beleefbaar: niet zelfstandig te betreden, wel toegankelijk via talrijke excursies of (volledig) zichtbaar vanaf paden erlangs of observatieposten.
- F. Afgesloten/beperkt beleefbaar: niet zelfstandig te betreden, wel toegankelijk via excursies of zichtbaar vanaf paden er langs. Een deel van deze terreinen is geheel afgesloten.

In onderstaande paragrafen geven we de openstelling op kaart weer en beschrijven we het algemene beeld ten aanzien van openstelling.

Openstelling Gelderse Poort

De Waaluitervwaarden zijn vaak volledig opengestelde natuurterreinen. Van de terreinen binnen het gebied is de Millingerwaard de bekendste. Er zijn enkele verharde paden, maar het terrein is vrij toegankelijk, ook buiten de paden. Dit type terreinen staat bekend als struinnatuur. In de Millingerwaard is een theetuin die fungeert als trekpleister voor wandelaars en fietsers. Speciaal voor geïnteresseerden worden er struin- en fotografietochten georganiseerd (ook voor minder validen). De Stadswaard is sinds 2005 volledig opengesteld en fungeert nu als een belangrijk uitloopgebied van de stad Nijmegen.

Figuur 2.5: Openstelling natuur in uiterwaarden Gelderse Poort

De Groenlanden liggen (deels) binnendijks. Hier kunnen toeristen rondstruinen over hoge zandgronden en een defensiedijk. Een deel van de Groenlanden is niet toegankelijk voor publiek, maar een uitkijktoren biedt goed zicht op dit deel. De Bisonbaai is vrij toegankelijk en wordt vooral gebruikt als zwemwaterlocatie (ook naaktstrand). De Erlecomse waard is volledig afgesloten.

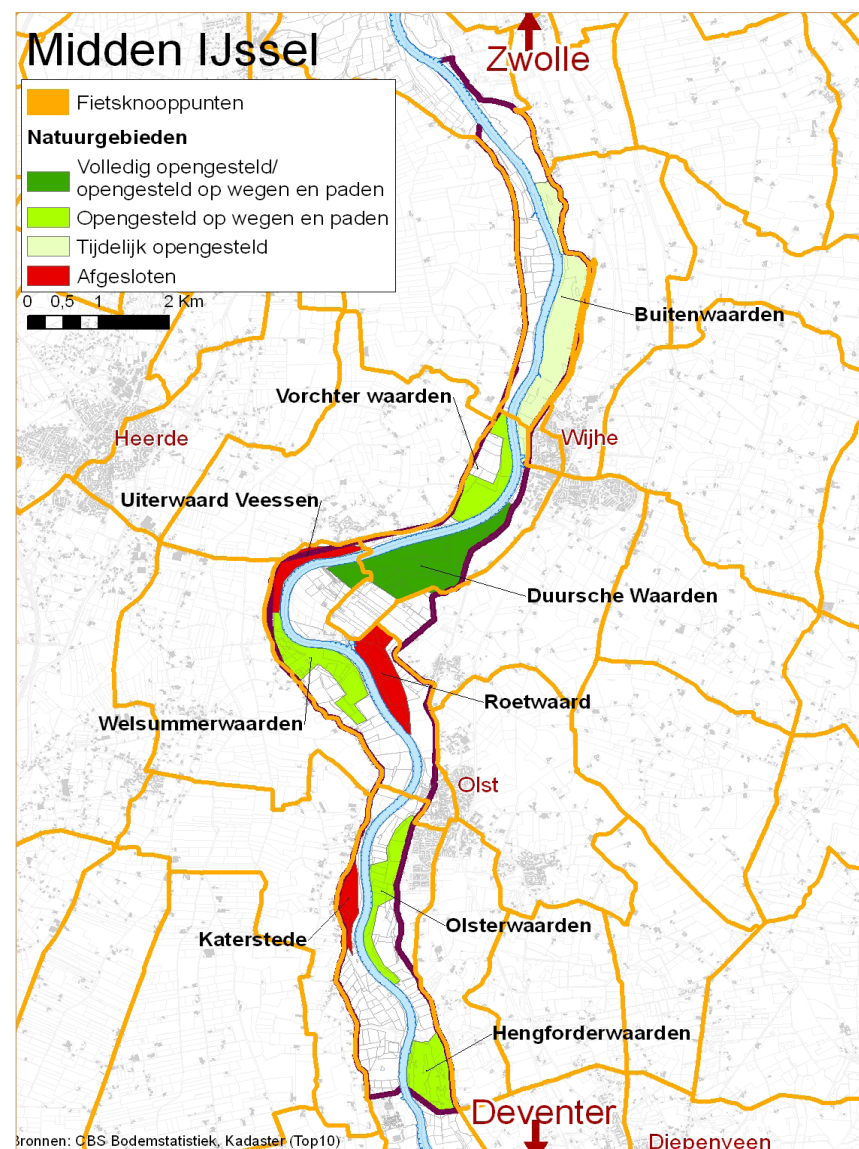
Er zijn diverse fietsroutes vanuit Nijmegen die langs de diverse gebieden komen, zoals de Ooij route en de Millingerwaard route. Ook vanuit lokale voorzieningen zoals Eethuis de Gelderse Poort in Millingen aan de Rijn worden diverse fietstochten aangeboden in het gebied.

Openstelling Midden-IJssel

De uiterwaardgebieden van Olst en Wijhe zijn in het algemeen opengesteld op wegen en paden, tijdelijk opengesteld of gestuurd beleefbaar. Tevens zijn drie terreinen geheel afgesloten.

Natuurlijk is er enige variatie in de openstelling tussen de gebieden. Zo zijn bijvoorbeeld de Roetwaarden ontoegankelijk en de Duursche Waarden relatief vrij toegankelijk. Zoals gezegd, het merendeel van de terreinen kent officieel een openstelling op wegen en paden. Maar deze terreinen missen actief beleid om betreden te bevorderen (ontoegankelijke uitstraling, veel rasters, fysieke toegankelijkheid slecht). In het gebied is het dan ook beperkt zichtbaar dat het gebied 'opengesteld' is, er komen nog weinig mensen. De Duursche Waarden zijn ook slechts gedeeltelijk toegankelijk, maar hier zijn de uiterwaarden wel hoog beleefbaar gemaakt door de uitkijktoren bij Fortmond en de wandelmogelijkheden op een gemarkeerde route (Laarzenpad), die ook naar een vogelhut leidt. Tevens loopt het Streekpad (wandelpad) Hanzestedenpad (RP11) door het gebied, en ook de landelijke fietsroute Hanzeroute (LF3).

De (mogelijk negatieve) verstoringseffecten van recreatie op de aanwezige natuurwaarden, zijn over het algemeen de reden van de beperkingen in de openstelling. Rondom openstelling is binnen Staatsbosbeheer discussie gaande.

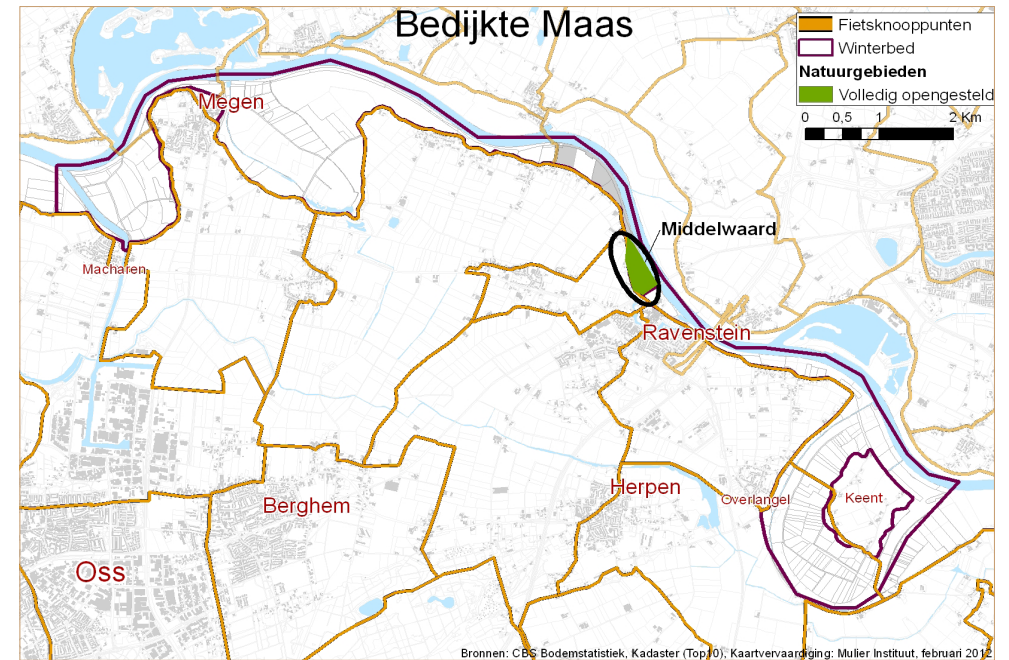
Figuur 2.6: Openstelling natuur in uiterwaarden Midden-IJssel

Openstelling Brabantse Bedijkte Maas

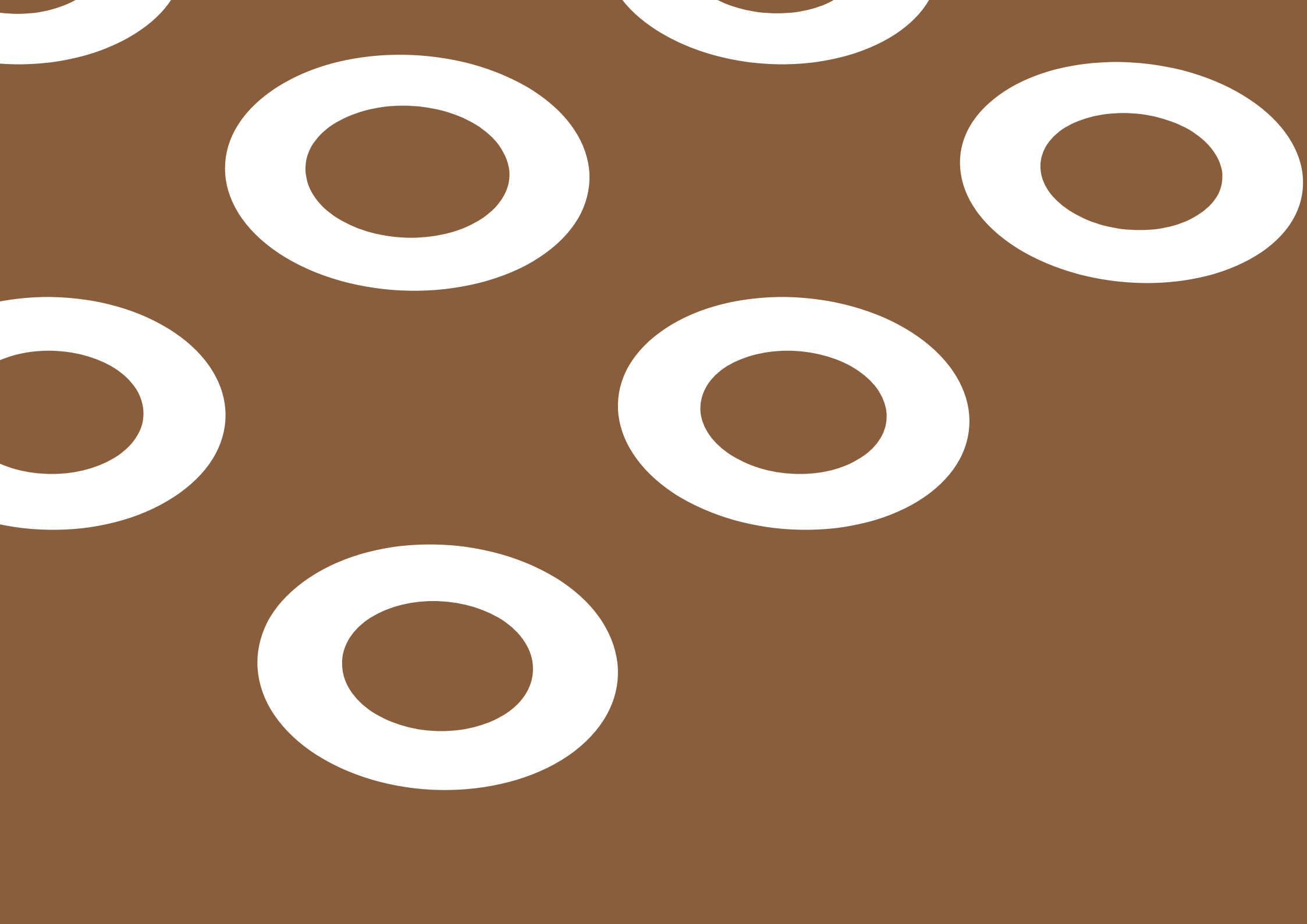
In principe zijn alle gebieden nog agrarisch en daarmee zeer beperkt tot niet toegankelijk. Alleen de Middelwaard is vrij toegankelijk vanaf de dijk bij Ravenstein. Een oude bunker is ingericht als uitzichtpunt. Aan de dijk is een informatiebord geplaatst.

De huidige ontwikkelingen langs de Maasdijk zijn steeds meer gericht op de stimulering van openstelling en de verbetering van de infrastructuur voor wandelaars en fietsers. In de toekomst zullen de Maasuitwaarden veel natuurlijker (project Meer Maas van Natuurmonumenten) toegankelijker worden. Zo besteden de planmakers bij de Diedensche Uiterdijk bijvoorbeeld nadrukkelijk aandacht aan recreatieve mogelijkheden, zoals struinen in de natuur, wandelingen maken en genieten van de nieuwe Maasnatuur. In de Ossenkamp zijn ook plannen voor een informatiecentrum en ontvangstruimte in het kasteel Oijen.

Recent zijn gebieden autovrij of -luw gemaakt, zoals bij Maren-Kessel. In 2009 is langs de Maas een wandel-, fiets- en struinroute 'Anders langs de Maas' geopend. Deze route loopt van Den Bosch, via Oss en Ravenstein naar Cuijk.

Figuur 2.7 Openstelling natuur in uiterwaarden Brabantse Bedijkte Maas

3. Huidige vrijetijdseconomie

In dit hoofdstuk beschrijven we de omvang van de huidige vrijetijdseconomie in de drie gebieden¹. De omvang van de vrijetijdseconomie drukken we uit in werkgelegenheid en bestedingen in de dag- en verblijfsrecreatieve sector. Deze bestedingen en werkgelegenheid zijn het gevolg van vrijetijdsactiviteiten van recreanten en toeristen en de mogelijkheid om bestedingen te doen bij de hieraan gekoppelde bedrijven. Deze bedrijvigheid beschrijven we ook in dit hoofdstuk. Hoe we met de verschillende parameters om zijn gegaan, beschrijven we in bijlage 2.

3.1 Bestedingen

De meeste bestedingen, 6,3 miljoen, vinden plaats in de Gelderse Poort. De Midden-IJssel en Brabantse Bedijkte Maas hebben vergelijkbare bestedingen waarbij de Midden-IJssel net iets lager scoort (zie tabel 3.1).

*Tabel 3.1: De geschatte bestedingen voor de Gelderse Poort, Midden-IJssel en de Brabantse Bedijkte Maas (2010).
De bestedingen zijn in miljoenen euro's.*

	Gelderse Poort	Midden-IJssel	Bedijkte Maas
Bestedingen – routegebonden buitenrecreatie	2,1	1,8	2,0
Bestedingen – verblijfsrecreatie	4,2	0,8	1,1
Totaal (miljoen euro)	6,3	2,6	3,1

Bron: Berekening op basis van cijfers van CVTO, gemeenten en ZKA

De omvang van de bestedingen hangt nauw samen met de omvang van de vrijetijds-vraag (aantal dag- en verblijfsrecreanten).

Dagrecreatieve vraag

De geschatte omvang van het aantal dagtochten wandelen en fietsen voor het hele onderzoeksgebied van de Gelderse Poort, Midden-IJssel en de Brabantse Bedijkte Maas is respectievelijk ca. 612.000, 529.000 en 580.000. Dit aantal betreft groten-deels uitstapjes van bewoners, maar ook van verblijfsrecreanten.

Hoeveel wandelingen en fietstochten hiervan precies in de uiterwaarden plaatsvinden, is lastig te kwantificeren. Dat er waarschijnlijk grote verschillen zijn tussen de Gelderse Poort en de overige twee gebieden, maken de passagiersaantallen van recreatieve veerdiensten duidelijk. In de Gelderse Poort steken jaarlijks ca. 60.000 – 65.000 passagiers de Rijn over, tegenover ca. 20.000 oversteken op de Maas en op de IJssel in de andere onderzoeksgebieden.

De Brabantse Bedijkte Maas heeft een bijna volledig agrarisch uiterwaardenland-schap. Een belangrijk deel van de ondernomen wandeldagtochten (en bijbehorende bestedingen) in het gebied gaan, volgens ondernemers, naar natuurgebied het Her-perduin, dat binnendijs ligt en een belangrijk uitloopgebied voor de bewoners van de stad Oss is. Maar zo heeft de Gelderse Poort ook een bosrand bij Ubbergen en de Midden-IJssel de Sallandse Heuvelrug en Veluwe in het achterland.

De geschatte omvang van de bestedingen die horen bij de omvang van de vraag naar routegebonden buitenrecreatie (wandelen/fietsen) staan in onderstaande tabel. In de Gelderse Poort vinden de meeste routegebonden buitenrecreatieve bestedingen plaats.

Verblijfsrecreatieve vraag

De bestedingen in de Gelderse Poort zijn vooral omvangrijk, omdat toeristen er ook veel verblijven. Het gebied kent meer dan het dubbele aantal overnachtingen dan de Midden-IJssel en de Brabantse Bedijkte Maas (49.473, tegenover 26.792 in Midden-IJssel en 21.173 - exclusief de stad Oss- in de Brabantse Bedijkte Maas). Er is een uitgebreid scala aan hotels, pensions en bed-en-breakfastaccommodaties (hierna B&B) en bedden, waarvan relatief veel in het luxe segment. Dit leidt tot hoge(re) bestedingen vergeleken met de twee andere gebieden.

¹ Voor de huidige vrijetijdseconomie nemen we het meest recente jaar waar voor alle drie de gebieden de gegevens beschikbaar zijn. Dit is 2010.

De Brabantse Bedijkte Maas heeft de minste overnachtingen, maar wel meer bedden in het hotel-, B&B- en pensionsegment dan in het Midden-IJssel gebied, waardoor de bestedingen net iets hoger uitvallen dan in de Midden-IJssel. De Midden-IJssel telt de minste overnachtingen in hotels, pensions en B&B (8,8% van de overnachtingen). De meeste overnachtingen vinden in dit gebied plaats op campings (2/3e van de overnachtingen in Midden-IJssel). Op campings wordt over het algemeen minder per overnachting uitgegeven dan in hotels.

3.2 Werkgelegenheid

In de Gelderse Poort is de werkgelegenheid in 2010 het hoogste, 170 banen. Dit geldt voor alle in het onderzoek meegenomen sectoren: water- en buitenrecreatie, maar ook de verblijfssector. De omvang van het aantal banen is een factor 2 tot 3 hoger dan in de Brabantse Bedijkte Maas en Midden-IJssel, zie tabel 3.2.

Tabel 3.2: De omvang van de werkgelegenheid voor de Gelderse Poort, Midden-IJssel en de Brabantse Bedijkte Maas (2010). De werkgelegenheid betreft het aantal betaalde banen (full time, parttime en uitzendkrachten).

	Gelderse Poort	Midden-IJssel	Bedijkte Maas
Werkgelegenheid – buiten/waterrecreatie	29	12	16
Werkgelegenheid – verblijfsrecreatie	141	57	44
Totaal (aantal banen)	170	69	60

Bron: LISA, KvK en eigen inventarisatie

De meeste banen zijn gerelateerd aan excursiebureaus en agrotourisme. Er zijn maar weinig waterrecreatieve bedrijven (en dus banen) in de drie gebieden.

De Gelderse Poort verschaft veel werkgelegenheid in de verblijfssector en dan vooral in hotels, pensions en B&B's. De Brabantse Bedijkte Maas verschaft weinig werkgelegenheid in de verblijfsrecreatieve sector².

In de Midden-IJssel verschaffen de hotels, B&B's en pensions weinig werkgelegenheid (16 banen, tegenover 128 in de Gelderse Poort en 31 in de Brabantse Bedijkte Maas). Er zijn ook geen middenklasse tot luxe hotels maar alleen B&B's. De Midden-IJssel heeft wel de meeste werkgelegenheid op campings (26 banen tegenover 7 in de Gelderse Poort en 10 in de Brabantse Bedijkte Maas). Midden-IJssel heeft ook de meeste campings waar twee derde van de overnachtingen plaats vindt.

Indirecte werkgelegenheid

De werkgelegenheid, bepaald vanuit het LISA Werkgelegenheidsregister en via een eigen inventarisatie, bevat alleen directe werkgelegenheid uitgedrukt in aantal banen. De indirecte werkgelegenheid omvat toeleveranties zoals inkopen (plaatselijke groothandel) en dienstverleners (bijvoorbeeld loodgieters) om de afzet in de vrijetijdssector te realiseren. Tien directe banen leiden tot 3,9 indirecte banen (Bron: ZKA). De werkgelegenheid die door recreatie en toerisme ontstaat, is dus groter dan hierboven beschreven.

3.3 Bedrijvigheid

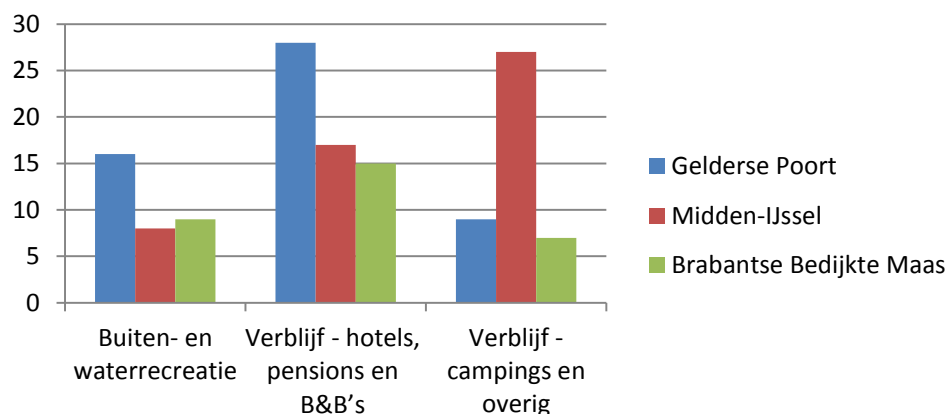
We zagen al dat de omvang van de vrijetijdseconomie nauw samenhangt met de omvang van de vrijetijdsvraag (aantal dag- en verblijfstoeristen). Ook hangt de omvang samen met de daaraan gekoppelde bedrijvigheid.

Figuur 3.1 Bedrijvigheid op het gebied van buiten- en waterrecreatie en verblijf (2010) in de drie onderzoeksgebieden

Dagrecreatieve bedrijvigheid

Zoals we al eerder zagen, vinden in de Gelderse Poort de meeste routegebonden dagtochten plaats en lijken deze ook meer dan in de andere twee gebieden in verband te staan met de natuur in de uiterwaarden. Deze verschillen vertalen zich ook naar een verschil in de omvang van buiten- en waterrecreatieve bedrijvigheid (zie figuur 3.1). Deze is circa twee keer zo groot in de Gelderse Poort (16) als van de Brabantse Bedijkte Maas (9) en de Midden-IJssel (8).

Aantal bedrijven (dag en verblijf)

Figuur 3.1 Bedrijvigheid op het gebied van buiten- en waterrecreatie en verblijfsaccommodaties (2010) in de drie onderzoeksgebieden

Bron: LISA + eigen inventarisatie

In alle drie de gebieden bevinden zich drie tot vier fietsverhuurbedrijven. In de Gelderse Poort kan een dagje buiten echter op meer verschillende manieren worden beleefd. Het is al lang niet meer zo dat alleen echte natuurliefhebbers in deze uiterwaarden te vinden zijn. Diverse groepen mensen gaan wandelen (soms onder leiding van een gids), volgen hier een cursus natuurfotografie of beleven het landschap vanuit bijvoorbeeld de 'zonnetrein', een treintje dat op zonne-energie door de Ooijpolder rijdt en onder andere de uiterwaarden beleefbaar maakt. Er zijn 6 commerciële excursiebureaus actief, maar ook horecabedrijven met arrangementen die hierop inspelen. Hier is kortom sprake van een echte 'struineconomie'. In de twee andere gebieden zijn geen commerciële excursiebureaus. Recreanten kunnen wel excursies boeken bij o.a. Staatsbosbeheer in Midden-IJssel of Stichting Maasmeanders in de Brabantse Bedijkte Maas.

De zonnetrein is een nieuwe manier om groepen door de Gelderse Poort te verplaatsen en kennis te laten maken met natuur.

Ook agrotouristische bedrijven spelen in op het beleven van het landschap. Zo zijn er in de Gelderse Poort vijf agrotouristische bedrijven met activiteiten (exclusief horeca), in de Brabantse Bedijkte Maas vier en in Midden-IJssel één bedrijf.

Wat opvalt, is dat waterrecreatieve bedrijvigheid in de onderzoeksgebieden niet heel sterk is ontwikkeld. In alle gebieden is telkens maar één bedrijf (of organisatie) actief dat de recreatieve veren beheert en exploiteert. In het Midden-IJssel gebied is tevens een jachthaven (gemeente / recreatieschap) en een watersport center gevestigd, waar je kunt waterskiën. Ook Ravenstein in de Brabantse Bedijkte Maas telt enkele passantenplaatsen in de haven, naast de vaste plaatsen in de haven.

Door alleen naar vestigingen van waterrecreatieve bedrijven in gebied te kijken, ontstaat geen afdoende beeld van de recreatieve profielen van de riviergebieden. Zo zijn in het Midden-IJssel gebied ook twee reguliere veerdiensten (Olst en Wijhe) ac-

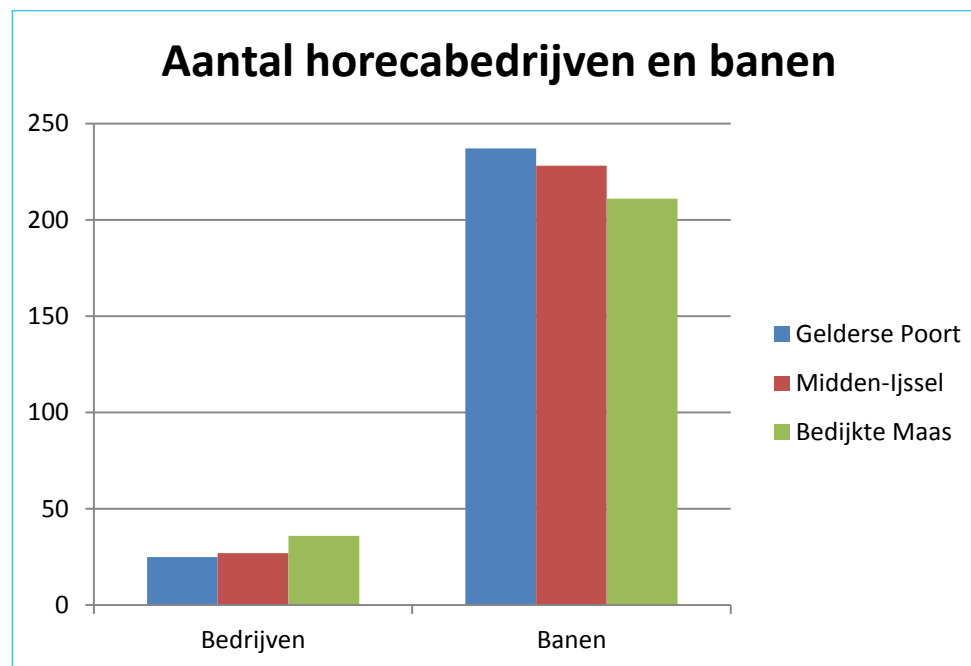
tief en ca. 14 rondvaartboten actief. Deze schepen worden in de vaart gezet door negen rederijen of recreatiebedrijven die vanuit Deventer, Zwolle en Hattem varen. In het Gelderse Poort gebied zijn ca. vijf schepen actief, die deels worden aangeboden in arrangementen met het Hotel Millings Centrum en Eetcafé de Gelderse Poort. In het Brabantse Bedijkte Maas gebied zijn ca. vier schepen actief vanuit Maasbommel, Appeltern en Ravenstein. Net buiten het onderzoeksgebied bevinden zich ook vier jachthavens (Lithoijen, Lith, Maasbommel en Wijchen) en we zien daar ook grote recreatiegebieden (De Gouden Ham, Lithse Ham). Kortom, het Midden-IJssel gebied en de Brabantse Bedijkte Maas zijn wat betreft waterrecreatie en watersport sterker ontwikkeld dat het Gelderse Poort gebied. Dit is ook te verklaren doordat de IJssel en Maas relatief goed bevaarbaar zijn voor recreatievaart. De Waal een belangrijke ader is voor de beroepsvaart en minder geschikt voor het samengaan met een recreatieve functie.

Verblijfsrecreatieve bedrijvigheid

De Gelderse Poort heeft de grootste dichtheid verblijfsaccommodaties en bedden per km². Maar het gebied heeft in zijn totaliteit niet de meeste verblijfsaccommodaties, zie figuur 3.1. De Brabantse Bedijkte Maas heeft de minste verblijfsaccommodaties en bedden/staanplaatsen (469 waarvan 103 vaste plaatsen). De Midden-IJssel heeft de meeste verblijfsaccommodaties, maar toch vertaalt dit zich niet naar hoge bestedingen op verblijfsrecreatief gebied. Dit heeft deels te maken met de verblijfsrecreatieve segmenten die vertegenwoordigd zijn. Het gebied kent geen 3 - 5 sterren hotels. De bestedingen per overnachting zijn in andere segmenten, zoals campings, lager dan in hotels. Tevens vinden er minder overnachtingen in dit gebied plaats dan in de Gelderse Poort en heeft het gebied voornamelijk kleinschalige accommodaties, zoals B&B's, campings (met veel vaste staanplaatsen) en vakantiewoningen. Het gebied kent namelijk ongeveer evenveel toeristische bedden/staanplaatsen (rond de 550 bedden) als de Gelderse Poort die minder accommodaties kent.

Horeca

De horeca in het gebied is bedoeld voor vermaak van de lokale bevolking, maar deze sector profiteert ook van toeristen en recreanten die buiten- en waterrecreatieve activiteiten ondernemen. Horeca wordt namelijk vaak gecombineerd met deze activiteiten.

Figuur 3.2 Aantal horecabedrijven en banen (2010)

Bron: LISA

Opmerking: exacte werkgelegenheid per bedrijf ontbreekt in LISA waardoor we voor de Brabantse Bedijkte Maas (omdat we corrigeren voor de stad Oss) werken met een range van minimale en maximale werkgelegenheid. Het aantal banen bedraagt hier dus tussen de 115 en 211.

In de uiterwaardgebieden liggen vaak kleinschalige horeca die niet in de statistieken van LISA zijn meegenomen. In Midden-IJssel zit het informatiecentrum Den Nul (tot 2011 in De Zoogenbrink) er niet bij, waar ook een horecagelegenheid in zit. Verder liggen er tien zogenaamde 'rustpunten', waarvan zeven bij agrariërs, in dit gebied (waar koffie en thee te verkrijgen is voor wandelaars en fietsers) die ook niet in de statistieken staan. In de Brabantse Bedijkte Maas zijn theetuin Bloesem en de Tuinen in Demen niet meegenomen, en in de Gelderse Poort zit de Millinger Theetuin er niet bij, vanwege de kleinschaligheid.

De Brabantse Bedijkte Maas heeft de meest horecabedrijven. Hier komt het 'Bourgondische karakter' van Brabant wellicht naar boven. Qua oppervlakte heeft de Gelderse Poort en de Brabantse Bedijkte Maas evenveel horecabedrijven. De Brabantse Bedijkte Maas kent wel de minste werkgelegenheid in de horeca. De Gelderse Poort heeft de meeste banen in de horeca. Dit gebied kent dus de meeste grootschalige horecagelegenheden.

3.4 Beschouwing

Uit de resultaten blijkt dat in het gebied met de hoogste mate van natuurontwikkeling en openstelling, de Gelderse Poort, de omvang van de vrijetijdseconomie tevens het grootst is. De bestedingen en werkgelegenheid zijn bij zowel dagrecreatie als verblijfsrecreatie goed ontwikkeld. De totale omvang van de bestedingen bedraagt 6,3 miljoen euro in 2010 en het totale aantal banen is 170. De vrijetijdseconomie in de Gelderse Poort is circa twee keer zo omvangrijk als dat van het agrarische, de Brabantse Bedijkte Maas, waar de omvang 3,1 miljoen euro en 60 banen is.

4 Relatie openstelling natuur en vrijetijdseconomie

In dit hoofdstuk staat de beantwoording van de twee onderzoeksvragen centraal:

1. Zijn er verschillen in de vrijetijdseconomie tussen natuurlijke riviertrajecten en agrarische riviertrajecten?
2. Zijn de verschillen in de vrijetijdseconomie te relateren aan de mate van openstelling van natuur in uiterwaardgebieden?

De eerste onderzoeksvraag behandelen we in paragraaf 4.1. Het antwoord op deze vraag geven we door de Brabantse Bedijkte Maas te vergelijken met de Gelderse Poort. In paragraaf 4.2 relateren we de omvang van de vrijetijdseconomie in riviergebieden aan de mate van openstelling in de uiterwaardgebieden. We beschrijven dit aan de hand van twee invalshoeken:

1. De omvang van de vrijetijdseconomie vóór en na natuurontwikkeling en openstelling; analyse in de tijd.
2. Toeristisch recreatieve ontwikkelingen door de bril van ondernemers uit de drie gebieden; herkennen zij de ontwikkelingen

Tot slot geven we in paragraaf 4.3 nog aan hoe de omvang van de werkgelegenheid gerelateerd aan uiterwaarden zich verhoudt tot de algemene economie in de gebieden.

4.1 Verschil in natuurlijke en agrarische riviertrajecten

De Gelderse Poort en de Brabantse Bedijkte Maas verschillen het meest van elkaar omdat de uiterwaarden in de Gelderse Poort (bijna) geheel natuurlijk zijn. De Brabantse Bedijkte Maas is, op de Middelwaard na, volledig in agrarisch gebruik. Een vergelijking van de economische waarde van die twee gebieden laat een factor twee verschil zien: 6,3 miljoen aan bestedingen in de Gelderse Poort ten opzichte van 3,1 in de Brabantse Bedijkte Maas. Het aantal banen verschilt zelfs bijna een factor drie, respectievelijk 170 ten opzichte van 60.

De vraag is nu of dit effect wordt veroorzaakt door de aanwezigheid van natuur of

de combinatie van natuur én openstelling. Dit laatste lijkt het geval wanneer we het Midden-IJsselgebied erbij halen. De aanwezigheid van natuur (tweederde van de uiterwaarden is natuur of water) zonder volledige openstelling heeft in het Midden-IJsselgebied vergeleken met de Brabantse Bedijkte Maas geen zichtbaar effect op de vrijetijdseconomie. In het Midden-IJssel gebied ligt de omvang van de vrijetijdseconomie met 2,6 miljoen euro en 69 banen in de vrijetijdsector op een vergelijkbaar tot zelfs nog iets lager niveau dan de Brabantse Bedijkte Maas.

Kortom, het lijkt erop dat de vrijetijdseconomie pas profiteert wanneer natuurontwikkeling plaatsvindt in combinatie met openstelling. In paragraaf 4.2 gaan we specifiek in op het effect van openstelling.

4.2 Het effect van openstelling

4.2.1 De ontwikkeling van de vrijetijdseconomie

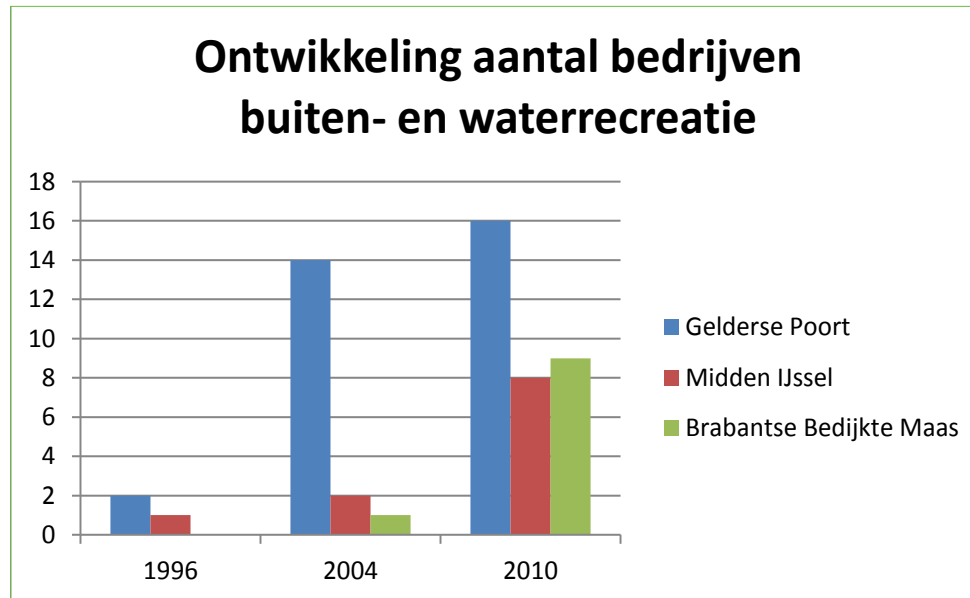
De eerste invalshoek om uitspraken te kunnen doen over de vraag of de omvang van de vrijetijdseconomie ook echt een relatie heeft met de mate van openstelling van uiterwaardnatuur, is door te kijken naar de omvang van de vrijetijdseconomie voor en na natuurontwikkeling en openstelling hiervan. Vertoont deze een groei en zo ja, heeft de groeiontwikkeling een relatie met de ontwikkeling van de natuur en de openstelling daarvan? Voor de Gelderse Poort en Midden-IJssel beschrijven we de ontwikkeling van de dag- en verblijfsrecreatieve bedrijvigheid vanaf 1996.

Zowel in de Gelderse Poort als in de Midden-IJssel begon de natuurontwikkeling in de jaren '90. De eerste LISA data met vrijetijdseconomische cijfers zijn beschikbaar vanaf 1996. We vergelijken 1996 met 2004 omdat in deze periode in de Gelderse Poort natuurontwikkeling in combinatie met openstelling ontstond. Ook in de Midden-IJssel ontstond in die tijd natuurontwikkeling, maar openstelling volgt pas later. Vooral in de periode 2004-2010 zijn daar initiatieven genomen om de openstelling te verbeteren.

Dagrecreatie

In figuur 4.1 staat de ontwikkeling van het aantal buiten- en waterrecreatieve bedrijven in de periode 1996 – 2010.

Figuur 4.1 Ontwikkeling van het aantal bedrijven op het gebied van buiten- en waterrecreatie in de periode 1996 - 2010 in de drie onderzoeksgebieden.

Bron: LISA + eigen inventarisatie

Het aantal buiten- en waterrecreatieve bedrijven is in alle gebieden gegroeid. Opvallend is dat de sterkste groei telkens plaats vond in de periode waarin relatief veel natuur werd ontwikkeld en opengesteld. De groei in de Gelderse Poort vindt met name in de periode 1996 – 2004 plaats, tevens de periode waarin veel opengestelde natuur werd gerealiseerd. Het gaat hierbij vooral om commerciële excursiebureaus en fietsverhuur. De gemeente Millingen geeft ook aan dat nieuwe ontwikkelingen mogelijk beperkt worden door de beperkte gebruiksmogelijkheden van de uiterwaarden

bezien vanuit natuurontwikkelingen en (hoogwater)bescherming). Nieuwe concrete initiatieven die de laatste jaren wel ontwikkeld zijn, hebben in hoofdzaak betrekking op wandel- en struinroutes langs de rivier. Sinds kort is een informatiecentrum met scheepswerf Liburna geopend waar een Romeins schip wordt herbouwd. In 2010 kwamen op een zomerse dag ongeveer 67 bezoekers en 2011 werd een record aantal bezoekers bereikt. Begin december 2011 stond de teller over de 5.600 bezoekers.

In het Midden-IJsselgebied zijn juist in de periode 2004-2010 initiatieven genomen om de openstelling te verbeteren en ook dat vertaalt zich in dezelfde periode terug in een groei van het aantal buiten- en waterrecreatieve bedrijven. De openstelling is echter nog steeds niet dusdanig dat er een 'struineconomie' is ontstaan. De meeste bedrijven zijn pas echt de laatste jaren ontstaan, zoals het watersportcentrum (2007) en verschillende fiets- en solexverhuren. Deze initiatieven hangen niet direct samen met de openstelling van natuurgebieden in de uiterwaarden, maar hebben wel geprofiteerd van de start van het voetveer Fortmond Veessen in 2006, die in 2006 16.000 en nu circa 20.000 passagiers per zomerseizoen vervoert. Veel recreanten maken een rondje door gebruik te maken van de ponten. Sinds 2008 bestaat er ook een informatiecentrum dat nu is verhuisd naar Den Nul, dicht bij de uiterwaarden met een horeca uitspanning. Alleen de jachthaven bestaat al langer. In 2001 besloot de gemeente Wijhe op de plaats van de oude loswal een nieuwe afmeeraccommodatie te realiseren om een toeristisch-recreatieve impuls aan Wijhe in relatie tot de IJssel te geven.

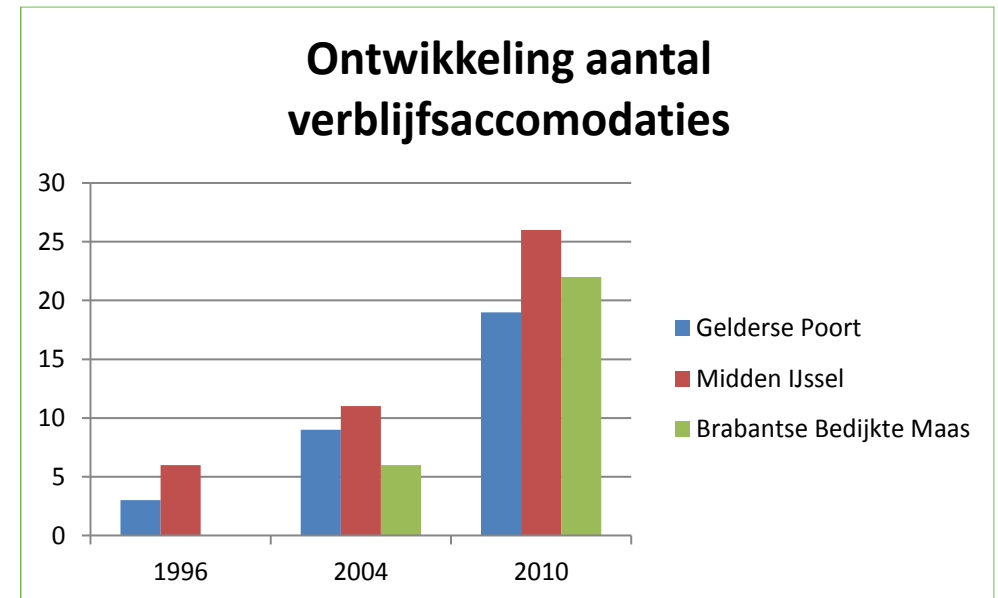

De start van een tweede voetveer over de Maas (Ravenstein – Niftrik) in 2011 was meteen een succes (foto: Gerard Verschooten).

In de Brabantse Bedijkte Maas is het aantal bedrijven tussen 2004 en 2010 ook gegroeid. Dit heeft niet met openstelling van natuur te maken, want die is in de Brabantse Bedijkte Maas nauwelijks aanwezig in de uiterwaarden, maar het is aannemelijk dat het samenhangt met de gezamenlijke inspanningen van beleidsmakers en ondernemers. In 2005 stelde de gemeente Oss samen met de gemeente Lith een toeristisch-recreatieve beleidsnota op waarin de noodklok werd geluid over de toekomst van het gebied waarbij recreatie en toerisme een rol kan spelen bij de revitalisering van het platteland. Ook ondernemers in het gebied zagen steeds meer kansen voor recreatie en toerisme en verenigden zich in Stichting Maasmeanders. Sinds die tijd verrichten de overheid en Stichting Maasmeanders inspanningen om de Maas toeristisch aantrekkelijker en toegankelijker te maken door toeristische infrastructuur en routes aan te leggen waar toeristen op af komen.

Verblijfsrecreatie

Naast dagrecreatie is ook verblijfsrecreatie van belang. In onderstaande figuur zien we de ontwikkeling in het aantal verblijfsaccommodaties en het aantal overnachtingen.

Figuur 4.2: De ontwikkeling van het aantal verblijfsaccommodaties in de periode 1996 – 2010 zonder kleinschalige accommodaties zoals minicampings en B&B's met minder dan 5 bedden

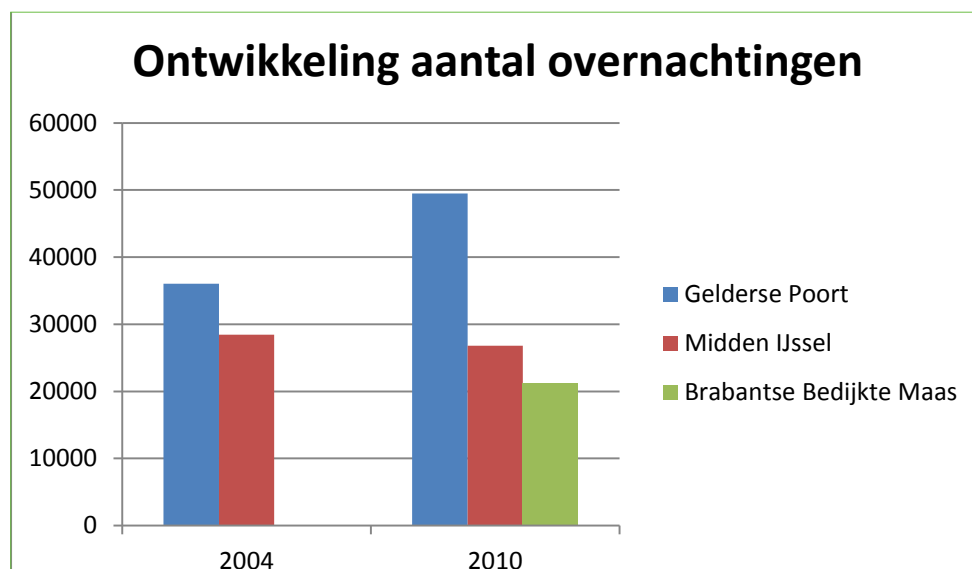
Bron: LISA 1996, Alterra 2006, gemeente Oss 2005 en eigen inventarisatie

Opmerking: gegevens van de Brabantse Bedijkte Maas voor 1996 niet beschikbaar

Er lijkt geen directe relatie te bestaan tussen het verblijf en de mate van openstelling. We zien immers een sterke groei van het aantal vestigingen in alle drie de gebieden. In het tijdvak 2004 – 2010 is de groei zelfs het sterkst voor de Brabantse Bedijkte Maas, met een factor 3,7.

Kijken we naar de andere twee gebieden, dan vond de sterkste groei van verblijfsaccommodaties wel plaats in de periode dat de gebieden werden opgesteld. Deze stijgingen zijn ook hoger dan landelijk gemiddeld in deze perioden. Landelijk steeg het aantal accommodaties tussen 1996 en 2006 slechts licht, met enkele procenten, en daalde zelfs vanaf 2007, vooral wat betreft campings. Het aantal hotels steeg zeer licht (CBS Statistiek Logiesaccommodaties).

In het Midden-IJsselgebied zien we dat het aantal bedrijven vanaf 2004 iets sterker (factor 2,4 tussen 2004-2010) groeit dan ervoor. Dit is vooral veroorzaakt door een sterke stijging van het aantal vakantiehuisjes in boerderijen. Mogelijk dat het project van Stichting IJsselhoeven, dat tot doel heeft te helpen met financiering om historische boerderijen te behouden, beheren en benutten, hieraan heeft bijgedragen.

Figuur 4.3: De ontwikkeling van het aantal overnachtingen in de periode 2004 – 2010

Bron: Alterra 2006 + gemeenten o.b.v. toeristenbelasting

Opmerking: Gegevens van de Brabantse Bedijkte Maas voor 2004 niet beschikbaar

Tot slot zien we dat de verblijfssector in de Gelderse Poort groeide met een factor 3 in de periode tussen 1996 en 2004. Dit is de periode waarin de uiterwaarden van de Gelderse Poort werden ontwikkeld en opengesteld. De laatste jaren is dit wat vertraagd naar een groei met een factor 2.

Kijken we naar het aantal overnachtingen, dan zien we een opvallend beeld. Alleen in de Gelderse Poort resulteerde de groei van het aantal vestigingen ook in een groei van het aantal overnachtingen, met maar liefst 37%. In dit gebied heeft voornamelijk een groei plaats gevonden in overnachtingen in hotels, B&B's en pensions. In het Midden-IJsselgebied is vooral het aantal vakantiewoningen gegroeid, maar tegelijkertijd vond een afname plaats van de aantrekkingskracht van het bestaande aanbod, zoals de campings.

In het Bedijkte Maas gebied weten we van de periode 2007 – 2010 dat er een zeer lichte groei (ca. 1%) was van het aantal overnachtingen, voornamelijk bij kleinschalige accommodaties in het gebied (bron: gemeente Oss).

Concluderend kunnen we zeggen dat de relatie tussen dagrecreatieve bedrijvigheid en openstelling van natuur goed zichtbaar is. Voor verblijfsaccommodaties en openstelling van natuurgebieden is deze relatie minder duidelijk zichtbaar. Dagrecreatie profiteert dan ook als eerste van openstelling.

4.2.2 Ontwikkelingen door de ondernemersbril

Een tweede invalshoek is om te kijken naar de ontwikkelingen die vrijetijdsondernemers in omgeving van de uiterwaarden zien. Welke motieven zien zij bij de toerist en recreant? Hieronder volgen enkele opvallendheden.

In essentie ondersteunen de ondernemersverhalen de feitelijke waarnemingen in dit onderzoek. Toeristen en recreanten komen in belangrijke mate voor de natuur in de uiterwaarden. Ondernemers zien tevens dat openstelling én de aanleg van infrastructuur een positief effect hebben op het aantal dagjesmensen dat het gebied bezoekt. Opvallend is dat ze aangeven dat in gebieden eerst vooral fietsers actief zijn, maar later ook meer wandelaars worden getrokken. Dit is meestal het effect van

openstelling. Een rijke verblijfssector ontstaat pas wanneer er meerdere trekpleisters in het gebied aanwezig zijn. Hieronder volgt een aantal ondernemersgeluiden gegroepeerd per gebied.

Gelderse Poort

In de Gelderse Poort zien ondernemers nog steeds groei in dagrecreatie, maar de groei is minder dan tussen 1996 en 2004, toen de natuurontwikkeling en openstelling daarvan de grootste ontwikkeling daarmaakte. Koffie- en eethuis de Gelderse Poort ziet een groei van ca. 25% van de verkochte arrangementen sinds 2005. Maar de vraag is wel veranderd. Er worden veel bustochten afgenomen, maar gps-natuurtochten minder, maar gidstochten nog wel. Wilderniscafé de Waard van Kekerdome ziet ook steeds meer buitenlandse toeristen en groei in therapeutische wandelingen, natuurfotografie en yoga in de natuur. Ook openen nog steeds kleinschalige accommodaties, waaronder koffiekamer Het Dijkhuis dat in november 2009 is geopend en zich richt op wandelaars, fietsers en overige natuurgenieters. Zoals al eerder gezegd zien de grotere hotels de laatste jaren geen groei in toeristische overnachtingen, dit blijft redelijk stabiel. Ze denken dat dit ligt aan de crisis en komst van low cost carriers. Ook groeit de werkgelegenheid minder hard door efficiëncieoperaties en meer uitbesteding (van bijvoorbeeld schoonmaak).

Midden-IJssel

Minicamping Klaverblad in de Midden-IJssel ziet een ontwikkeling van toerisme sinds midden jaren '90, toen het gebied waar de camping in ligt, werd teruggegeven aan de natuur (Duursche Waarden). Maar vooral de laatste jaren, nu er fiets- en wandelpaden worden aangelegd en ondernemers meer gaan samenwerken, is een groei van het toerisme zichtbaar. Ze ontvangen veel toeristen, die komen voor de natuur, voornamelijk rond de IJssel. Ook fietsen ze delen van de Hanzeroute en zetten dan hun caravan of tent op de camping neer. Daarnaast heeft de stad Deventer haar aantrekkingskracht op toeristen die overnachten. Aan de andere kant van de IJssel, op Camping Stuurmanskolk zien ze geen sterke groei in overnachtingen. Volgens de ondernemer is aan deze kant van de IJssel ook nog nauwelijks natuur ontwikkeld. Er moet nog een geul komen, misschien dat er dan meer toeristen komen. Op dit

moment is het aantal overnachtingen met name ook weersafhankelijk. Een tweetal horecabedrijven langs de IJssel zien geen definieerbare groei in bezoekers aan het gebied. Al denken ze dat het bezoek wel licht is toegenomen. Er zijn de laatste jaren wel veel rustpunten bij recreatief-toeristische bedrijven en agrariërs (waar koffie/thee te krijgen is) gecreëerd in dit gebied. Ook vervoert het veer tussen Fortmond en Veessen steeds meer wandelaars naast fietsers die een rondje maken via de veren.

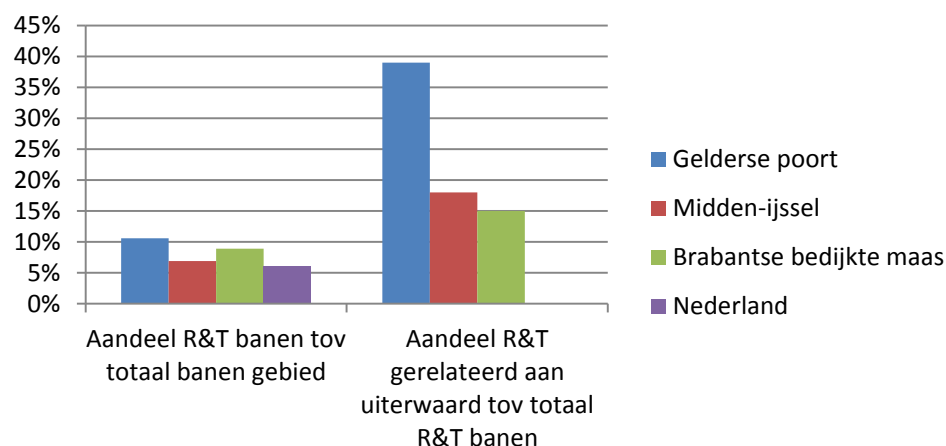
Brabantse Bedijkte Maas

Ook in de Brabantse Bedijkte Maas groeit dagrecreatie langs de uiterwaarden, ondanks dat er nog weinig natuur is ontwikkeld. Maar zoals al eerder beschreven is het gebied de laatste jaren wel meer opengesteld door aanleg van wandel- en fietsinfrastructuur. Verder is het gebied goed bereikbaar via de (Maas)dijk, wat het geschikt maakt voor fietsers en toertochtjes met de auto of motor. De groei in dagbezoekers geldt nog vooral voor fietsers volgens ondernemers. Zo komen er in Stadsherberg de Keurvorst in het eetgedeelte steeds meer dagjesmensen waarvoor het aantal medewerkers is gegroeid. Verder zit bij restaurant het Veerhuis het terras op zonnige dagen helemaal vol. Ook bij 'boerensolexverhuur' loopt het goed. Het gebied kent ook enkele andere trekpleisters die het voor fietsers interessant maken, zoals de cultuurhistorie in Ravenstein en de kastelen bij Oijen en Dienen. De verblijfsrecreant in de Brabantse Bedijkte Maas komt nog niet met het primaire motief van een bezoek aan de Maas. Zo ziet Stadsherberg de Keurvorst alleen een groei van het aantal zakelijke overnachtingen en niet van de toeristische overnachtingen. De vraag is volgens de eigenaar of er voldoende te doen is in de omgeving voor de toerist. Hotel de Handwijzer zag wel een lichte stijging in het aantal overnachtingen, voornamelijk toe te schrijven aan de extra kamers die sinds 2010 open zijn.

4.3 Uiterwaardeconomie in relatie tot algemene economie

In deze paragraaf laten we zien hoe groot het aandeel van de uiterwaardeconomie is ten opzichte van de werkgelegenheid in de recreatie en toerismesector in de drie gebieden. En ook ten opzichte van heel Nederland. We zien het volgende beeld.

Aandeel R&T in werkgelegenheid

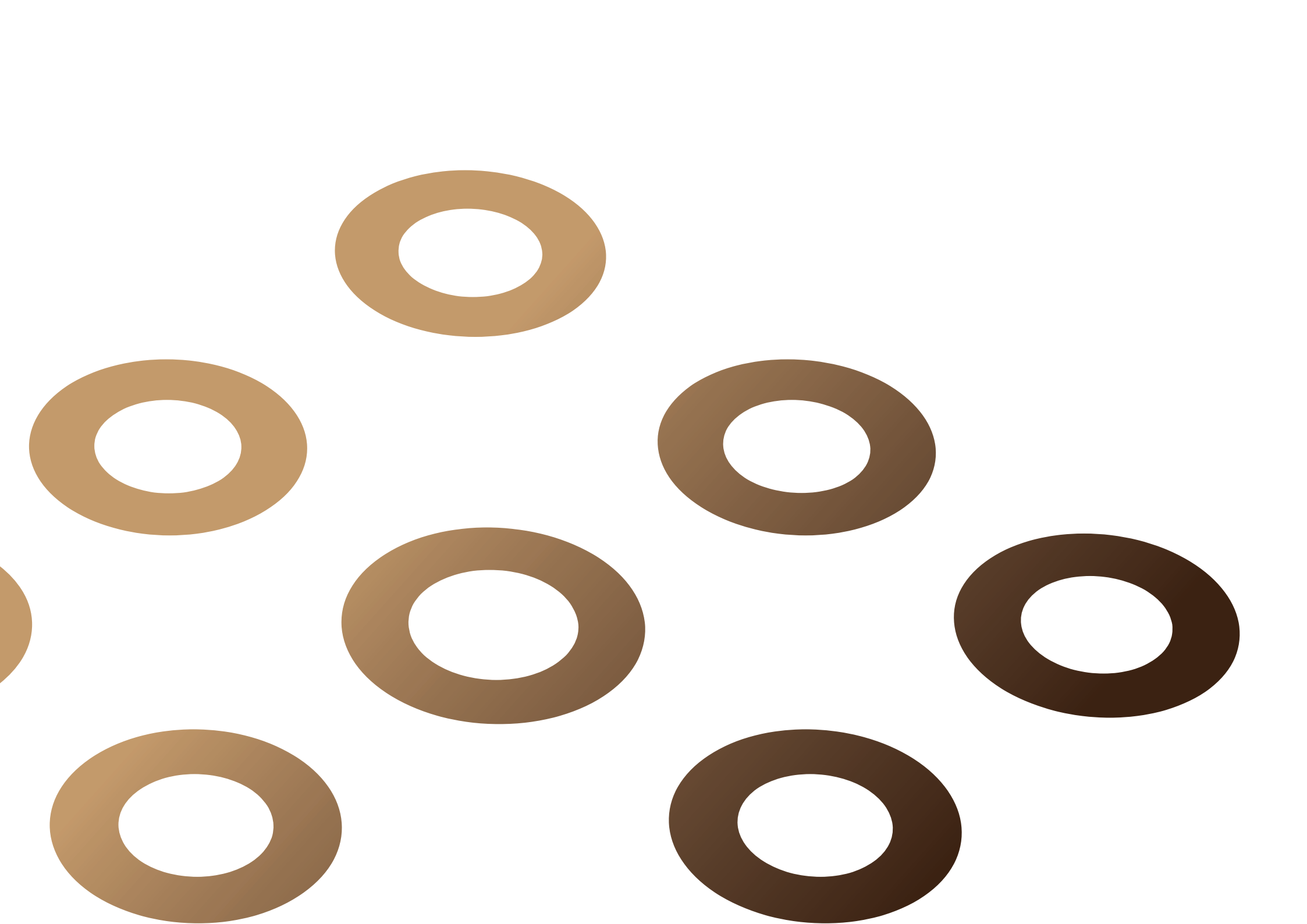
Figuur 4.4: Aandeel totaal R&T banen in totaal aantal banen in de drie gebieden en het aandeel R&T banen verbonden aan de uiterwaard ten opzichte van het totaal R&T banen (2010)

Opmerking: het totaal R&T cijfer voor Gelderse Poort en Midden-IJssel is gebaseerd op de landelijke R&T standaard van IPO. Bij de Brabantse Bedijkte Maas was dit niet mogelijk omdat is gecorrigeerd voor de stad Oss. Hier zijn de sectoren 'horeca' en 'recreatie, cultuur en sport' bij elkaar opgeteld. Vergelijking met de Brabantse Bedijkte Maas moet dus voorzichtig gebeuren.

De Gelderse Poort heeft het hoogste aandeel werkgelegenheid in de toeristisch-recreatieve sector (10,6%) in de totale werkgelegenheid in het gebied. Dit aandeel is ook aanzienlijk hoger dan het landelijk gemiddelde van 6,1%.

In alle gebieden is de totale omvang van het aantal banen gerelateerd aan de uiterwaardeconomie³ omvangrijk. In de Midden-IJssel en Brabantse Bedijkte Maas vormt dit ca. 15% tot 20%. In de Gelderse Poort is dit ca. 40% van de werkgelegenheid. Let wel, we rekenen hiertoe ook de verblijfssector. Voor het verblijf van toeristen is de aanwezigheid van uiterwaarden geen randvoorwaarde, maar struinen in de uiterwaarden vormt wel een belangrijk bezoekmotief.

³Banen in buiten- en waterrecreatie + verblijf

5 Conclusies en aanbevelingen

Uit voorgaande hoofdstukken blijkt dat openstelling van uiterwaardnatuur een positieve relatie heeft met de vrijetijdseconomie. Het exacte aandeel kunnen we niet vast stellen, maar het is aannemelijk dat de ontwikkeling in de vrijetijdseconomie deels toe te schrijven valt aan de openstelling van uiterwaardnatuur. Dit onderzoek biedt hiervoor de onderbouwing.

5.1 Conclusies

1. Het uiterwaardgebied met de hoogste mate van natuurlijkheid en openstelling in de uiterwaarden, de Gelderse Poort, heeft ook de hoogste waarde van de vrije tijdseconomie, uitgedrukt in aantal banen (170) en de omvang van bestedingen (6,3 miljoen euro). Het verschil met zowel het agrarische als het beperkt opengestelde uiterwaardlandschap is aanzienlijk, circa een factor twee.
2. Natuurontwikkeling in combinatie met openstelling heeft een positief effect op het aantal dagtochten dat op die plek wordt ondernomen. Dit geldt vooral voor het aantal wandelaars. Op basis van de literatuur en passagiersaantallen van veerdiensten uit de onderzoeksgebieden schatten we dit effect op ongeveer een factor drie, mits de natuur dan ook echt goed beleefbaar is.
3. De volledige openstelling van natuur in de uiterwaarden heeft zichtbaar positief effect op het aantal bedrijven dat zich richt op dagrecreatieve activiteiten, zoals wandelen en fietsen. Er is in de Gelderse Poort sprake van een nieuwe vorm van economie, de 'struineconomie'. Dit is een cluster van bedrijven rondom de mogelijkheid te struinen door de uiterwaarden, zoals excursiebureaus en horeca. De aanwezigheid van trekpleisters, zoals aantrekkelijke en beleefbare natuur, is een belangrijke factor voor ondernemers om toeristisch-recreatieve bedrijvigheid te ontwikkelen. In eerste instantie is deze bedrijvigheid vaak gericht op een dagrecreatief aanbod, maar naarmate een gebied aantrekkelijker wordt, stijgt ook het aantal verblijfsaccommodaties.
4. Niet alleen de openstelling, maar ook de bereikbaarheid van uiterwaardgebieden is essentieel voor een goed ontwikkelde vrijetijdseconomie. Een beperkte bereikbaarheid kan de economische effecten van openstelling beperken. Goede veerverbindingen en wandel- en fietsinfrastructuur zijn essentieel voor de toerist en recreant.
5. Aaneengesloten en opengestelde natuur is met name belangrijk voor wandelaars, voor fietsers is vooral de bereikbaarheid essentieel.
6. De relatie tussen openstelling en verblijfsrecreatie is minder eenduidig. Naast uiterwaardnatuur als trekpleister spelen ook andere factoren een rol in het toerisme. Het gebied moet voor meerdere dagen interessant zijn en meerdere doelgroepen en recreatieve wensen bedienen (bijv. ook kunnen winkelen in een dichtbij gelegen stad).

Op basis van deze conclusies kunnen we zeggen dat het aannemelijk is dat als de Midden-IJssel en Brabantse Bedijkte Maas doorgaan met natuurontwikkeling in combinatie met volledige openstelling er net als bij de Gelderse Poort een verdere groei in de vrijetijdseconomie ontstaat.

5.2 Aanbevelingen

Algemene aanbevelingen

Aanbevelingen voor uiterwaardgebieden, die zich toeristisch – recreatief willen ontwikkelen:

1. Openstelling

Stel de natuur in de uiterwaarden volledig open, mits ecologisch verantwoord. In volledig opengestelde natuur zijn unieke vormen van uiterwaardbeleving mogelijk, wat een positief effect heeft op de ontwikkeling van toeristisch-recreatieve bedrijvigheid in de directe omgeving. Maak hierbij ook rondjes en routes door natuurgebieden mogelijk (of laat deze spontaan ontstaan) in plaats van alleen “heen-ent rug-routes” die onaantrekkelijker zijn.

Het volledig openstellen van natuur maakt unieke vormen van uiterwaardbeleving mogelijk (foto: Tinco Lycklama).

2. Bereikbaarheid

Zorg voor een goede bereikbaarheid van uiterwaarden door de aanleg van recreatieve routes naar de uiterwaardgebieden toe. Routes door of langs het uiterwaardenlandschap hebben sterk de voorkeur boven binnendijkse routes. Houd hierbij nog steeds rekening met de kenmerken van een dynamisch rivierenlandschap en wees terughoudend met harde infrastructuur op bijvoorbeeld dynamische oeverwallen, rivieroeveren (zoals bij Wijhe) en dwars door rustige ooboscomplexen. Veerdiensten spelen een essentiële rol in de bereikbaarheid van uiterwaardgebieden.

3. Beleefbaarheid

Zorg dat de rivier en uiterwaarden te beleven zijn door het aanbieden van trekpleisters. Trekpleisters zijn bijvoorbeeld een informatiecentrum, een horecavoorziening, maar ook unieke natuurwaarden, zoals de bever, de zeearend en de zwarte ooievaar.

4. Promotie en ondernemerschap.

Dit is in het onderzoek zijdelings aan bod gekomen, maar duidelijk is dat de promotie van uiterwaardgebieden door regionale bureaus voor toerisme, maar ook de ondernemers (en recreanten) zelf, van belang is. Samenwerking en het aanbieden van arrangementen door ondernemers en natuurbeheerorganisaties is ook een krachtig instrument om bezoekers te trekken.

Aanbevelingen voor de onderzoeksgebieden

Gelderse Poort

Het logische gevolg van de positie van de Gelderse Poort als koploper op het gebied van de struineconomie, is dat de groei de komende jaren minder sterk kan worden of zelfs stagneren. Dat is op zich niet erg, want het gebied haalt ook waarde uit het behoud van een stuk rust. Er zijn echter ook mogelijkheden om de koppositie verder te ontwikkelen, bijvoorbeeld door het verbeteren van de bereikbaarheid van uiterwaardgebieden over water. De plannen van het Regionale Bureau voor Toerisme lijken hier ook op in te spelen. Promotie van het gebied is ook in de toekomst van belang. Er liggen ook mogelijkheden in de combinatie van natuur, cultuur en

plattelandstoerisme. Het gaat erom doelgroepen zo divers mogelijk te blijven aanspreken.

Midden-IJssel

Voor het Midden-IJsselgebied kan de volledige openstelling van de natuurgebieden een volgende stap zijn naar een echte wandel- en struineconomie. Niet alleen openstelling is in dit gebied echter van belang. Ook de bereikbaarheid en beleefbaarheid vormen nu nog een remmende factor. De groei van de economische waarde kan worden vergroot door de bereikbaarheid van o.a. de Duursche Waarden en de toegankelijkheid van het uiterwaardengebied ten noorden van Deventer te verbeteren. Hier speelt het probleem van de drukke Rijksstraatweg, een 80-km weg zonder fiets- en wandelmogelijkheid. Het fietsknooppuntensysteem voert daarom vanuit Deventer grotendeels door binnendijs agrarisch gebied en komt pas boven Olst, meer dan 10 km verder, bij de uiterwaarden. Daar is de bereikbaarheid trouwens goed via het rondje Fortmond en zelfs enkele wandelroutes, maar is de mogelijkheid om ook echt de uiterwaardterreinen in te gaan nog niet sterk ontwikkeld. De recente vestiging van het Informatiecentrum van Staatsbosbeheer in Den Nul, inclusief restaurant, is in dit verband een enorme verbetering. Van hieruit zou beter toegankelijkheid van gebieden als de Roetwaarden, Duursche Waarden, Fortmonder Waarden en Buitenwaarden van Wijhe ontwikkeld kunnen worden. Uit de gesprekken met Staatsbosbeheer blijkt dat deze handschoen ook gaat worden opgepakt. Om ook meer verblijfstoeristen te trekken is een diverser dag- als verblijfsaanbod nodig, waaronder attracties en een middenklasse tot luxe accommodatie.

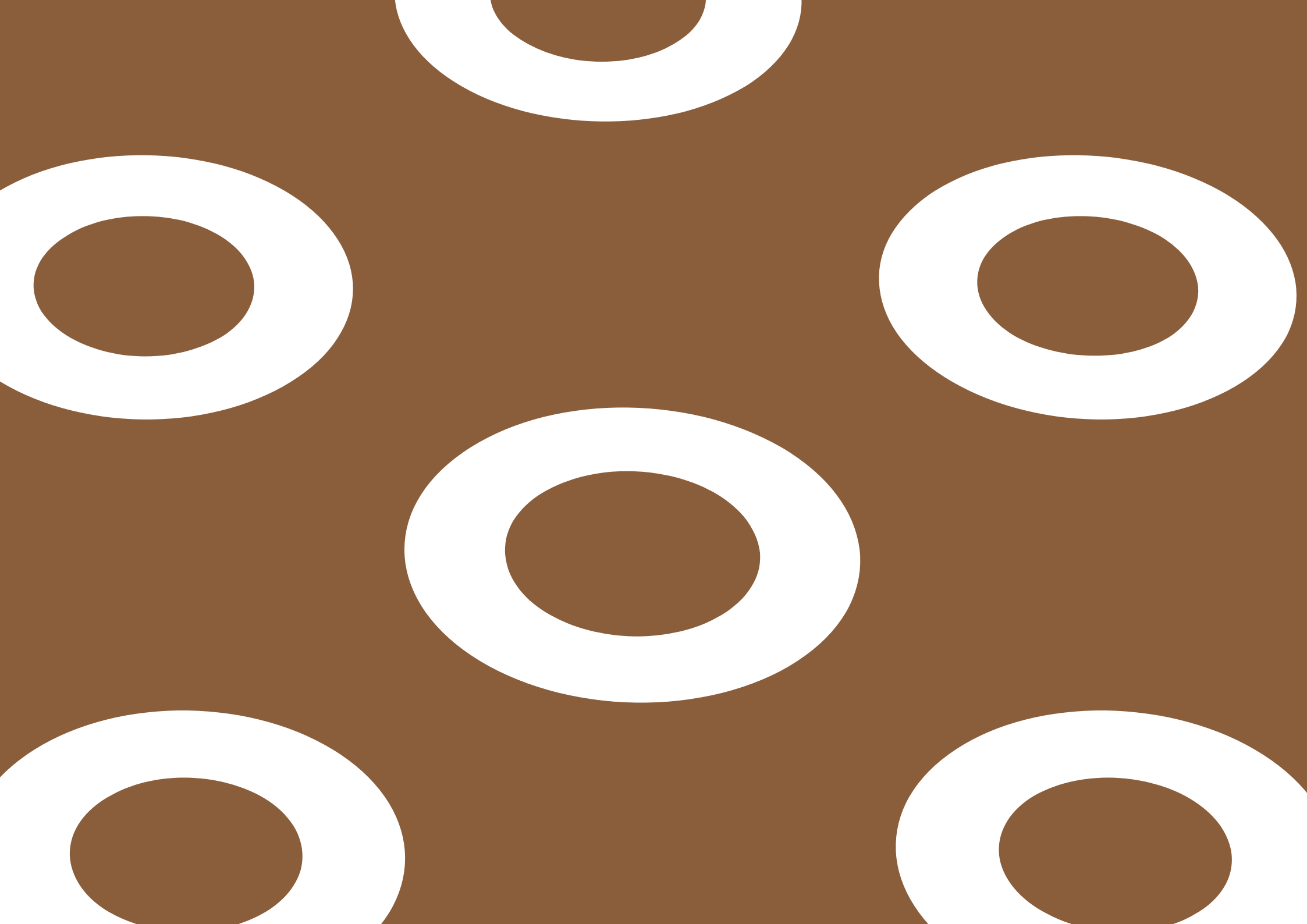
Beleving van uiterwaardgebieden is essentieel voor de struineconomie. Het terras van Hotel - Restaurant - Café Oortjeshekken in de Gelderse Poort is een echte trekpleister (foto: Oortjeshekken).

Brabantse Bedijkte Maas

Dit gebied heeft een grote potentie om in de nabije toekomst een belangrijke plaats in te nemen voor recreanten en toeristen. Deze positieve gestemdheid is toe te schrijven aan het feit dat hard wordt gewerkt om natuur in de uiterwaarden te ontwikkelen in het kader van het project Meer Maas van Natuurmonumenten. Het advies is hier vooral mee door te gaan. De huidige 'hardware' van het gebied, de Maasdijk vormt al een vergelijkbare recreatieve ader als de Ooijse Bandijk in de Gelderse Poort. Tevens is er net een extra veer geopend en zijn de ondernemers al druk bezig het gebied toeristisch recreatief te promoten en ontwikkelen. Nu rest alleen nog de ontwikkeling van struinnatuur.

Recreanten genieten van het uitzicht op de rivier

Bijlage 1 Geraadpleegde bronnen

Literatuur

Anders langs de Maas, Stichting Maasmeanders, 2009

ContinuVakantieOnderzoek (CVO) 2009. NBTC-NIPO Research, 2010

ContinuVrijeTijdsOnderzoek (CVTO) 2008-2009. NBTC-NIPO Research, 2010

Naar een landelijke R&T standaard. KennisAs-GOBT, TNH/ATCB en ZHBT, 2009

Natuurontwikkeling en de regionale economie in de Gelderse Poort, Alterra, 2006

Nota Verblijfsrecreatieve voorzieningen, gemeente Olst-Wijhe, 2009

Ontwikkelingsplan Recreatie en Toerisme, gemeente Olst-Wijhe, 2008

Toeristisch-recreatieve monitor Regio Arnhem-Nijmegen, ZKA, 2005

Toeristisch-recreatieve monitor Regio Arnhem Nijmegen 2010, ZKA, 2011

Verbonden aan de Maas, beleidsnota Recreatie en Toerisme, gemeente Oss, gemeente Lith, VANDERTUUK, 2005

Digitale bronnen - databanken

LISA

Statline databank, Centraal Bureau voor de Statistiek(www.statline.nl)

OssStat, Gemeente Oss

Handelsregister Kamer van Koophandel

Diverse toeristische en ondernemerswebsites in de gebieden

Instanties

Gelderse Poort

Johan Bekhuis, Stichting Ark

Gerrit van Scherrenburg, Staatsbosbeheer

Wouter Hol, gemeente Millingen aan de Rijn

Hèlen Schot, gemeente Ubbergen

Midden-IJssel

Anja Nijssen, boswachter Staatsbosbeheer regio Oost

Frank Klinge, boswachter Staatsbosbeheer regio Oost

Hans van Laake, recreatiespecialist Staatsbosbeheer

Lina van Veen, gemeente Olst-Wijhe

Brabantse Bedijkte Maas

Fons Mandigers, beheerder Vereniging Natuurmonumenten

Piet Smits, Recreatieschap UitRwaarde

Wim Hoezen, bestuursondersteuner Stichting Maasmeanders

Jos van Oorschot, gemeente Oss

Bijlage 2 Uitleg cijfers vrijetijdseconomie

Hieronder geven we specifiek per parameter aan hoe we met de vrijetijdseconomische data zijn omgegaan.

Voor de huidige vrijetijdseconomie hebben we het meest recente jaar gekozen waar voor alle drie de gebieden de gegevens beschikbaar zijn. Dit is 2010.

Raming bestedingen

De bestedingen zijn gebaseerd op de vrijetijdsvraag. Omdat lokale cijfers en onderzoeken over bestedingen ontbreken, relateren we de bestedingen aan het aantal overnachtingen en dagtochten wandelen/fietsen in de gebieden.

Bestedingen routegebonden buitenrecreatie

Bij bepalen van de omvang van de bestedingen, kijken we voor de dagrecreatieve sector alleen naar de bestedingen tijdens wandel- en fietstochten (routegebonden buitenrecreatie), omdat deze het meeste te koppelen zijn aan de uiterwaarden. Helaas ontbreken lokale onderzoekenquêtes die de preciese routegebonden dagtochten beschrijven voor het gebied en hebben we gebruik gemaakt van een berekening van CVO en CVTO cijfers, waardoor we de dagtochten wandelen/fietsen van recreanten (gebaseerd op inwoners) als toeristen (dagtochten vanuit accommodaties) uit het gebied krijgen. Vervolgens hebben we het aantal dagtochten maal de gemiddelde besteding per routegebonden dagtocht gedaan (€3,50, bron ZKA).

Tabel Dagtochten routegebonden recreatie

	Gelderse Poort	Midden-IJssel	Brabantse Bedijkte Maas
Dagtochten wandelen/fietsen	612.000	529.000	580.000

Bron: Bewerking cijfers van CVTO, CVO en overnachtingcijfers van gemeenten

Dagtochten van buitenlandse bezoekers zijn niet meegenomen, omdat niet bekend is hoe vaak zij een vrijetijdsactiviteit of dagtocht in de onderzoeksgebieden doorbrengen en hoeveel zij daarbij uitgeven.

Bestedingen verblijfsrecreatie

Voor de verblijfsrecreatieve bestedingen kijken we naar het aantal overnachtingen in het gebied. Hiervoor hebben we gebruik gemaakt van de toeristenbelastingopbrengsten en bijbehorende overnachtingen verkregen via de betrokken gemeenten. Het aantal overnachtingen is vermenigvuldigd met de gemiddelde besteding per overnachting. Hierbij is rekening gehouden met verschil in gemiddelde bestedingen tussen hotels en overige verblijfsrecreatieve logiesvormen.

Tabel Overnachtingen verblijfsrecreatie

	Gelderse Poort	Midden-IJssel	Brabantse Bedijkte Maas
Overnachtingen	49.473	26.792	21.173

Bron: overnachtingen op basis van toeristenbelastingopbrengsten gemeente

*Gecorrigeerd voor de stad Oss

Opmerking: Het daadwerkelijke aantal overnachtingen is waarschijnlijk groter aangezien niet alle verblijfsaccommodaties (zoals B&B's) toeristenbelasting betalen.

Bij verblijfsrecreatie is het aantal overnachtingen van enkele verblijfsaccommodaties in de gebieden eruit gefilterd omdat die een vertekend beeld geven voor verblijfsrecreatie gerelateerd aan de uiterwaarden:

- Gelderse Poort: 4 sterren hotel Val Monte die in Berg en Dal ligt en een grote speler op de stuwwal is, het hoger gelegen deel van Ubbergen. Zij hebben ook veel zakelijke overnachtingen.
- Midden-IJssel: Summercamp Heino die goed is voor meer dan 70% van de overnachtingen in de gemeente. Summercamp Heino is een vakantie-oord voor kinderen.
- Brabantse Bedijkte Maas: hier hebben we gecorrigeerd voor de overnachtingen in de stad Oss en verder hebben we er twee accommodaties uit gehaald die meer gericht zijn op natuurgebied Herperduin. Dit zijn groepsaccommodatie Rowaldhoeve en Vakantiepark Herperduin (een belangrijk park in de regio met camping, bungalowpark en groepsaccommodatie), beide tegen natuurgebied Herperduin aan.

Groei vraag en bestedingen Gelderse Poort

Alleen voor de Gelderse Poort is bekend wat de bestedingen in 2004 waren. Echter, er werd voor dagrecreatie destijds een andere methode gehanteerd dan wij hanteren waardoor de cijfers niet een op een te vergelijken zijn. ZKA hanteerde een gemiddelde besteding van € 26,75 voor routegebonden buitenrecreatie (waardoor ze uitkomen op circa 13,4 miljoen exclusief de gemeente Rijnwaarden) voor 2004. De reden waarom zij deze bestedingscijfers hanteren is, ondanks navraag, onduidelijk. Het mag gezegd worden, er zijn verschillende cijfers over bestedingen in omloop. Wij hanteren een gemiddelde besteding van € 3,50 (waardoor we voor 2004 uitkomen op 1,9 miljoen). Dit bestedingscijfer komt overigens ook van ZKA, maar dan uit hun trendrapport uit 2010. Dit is een iets hoger bestedingsbedrag dan uit de CVTO rapporten, daar wordt € 2,50 gehanteerd per dagtocht.

Op basis van bovenstaande zijn de bestedingen voor routegebonden buitenrecreatie niet goed te vergelijken. Het aantal dagtochten is tussen 2004 en 2010 gegroeid met een schatting van 80.000⁴ en daardoor ook het aantal bestedingen. Ook de overnachtingen zijn sinds 2004 gegroeid (met bijna 13.500 overnachtingen, exclusief Rijnwaarden) met een groei in bijbehorende verblijfsrecreatieve bestedingen van naar schatting 900.000 euro (Bron: bewerking cijfers rapport Alterra 2006).

Bedrijvigheid en werkgelegenheid in de vrijetijdssector

Voor beschrijving van de werkgelegenheid en aantal bedrijven hebben we gebruik gemaakt van LISA⁵. LISA neemt alleen betaalde banen mee, full- en parttime en inclusief uitzendkrachten. In sommige gevallen zorgt dit voor een onderschatting van de totale werkgelegenheid en bedrijvigheid (omdat sommige kleinschalige initiatieven en onbetaalde arbeid niet worden meegenomen). Wat betreft bedrijvigheid hebben we dit opgevangen met een eigen inventarisatie naar kleinschalige bedrijven, andere onderzoeken en bestanden van de Kamer van Koophandel (KvK). Ook voor de werkgelegenheidscijfers van 2010 is gebruik gemaakt van een extra eigen inventarisatie en KvK bestanden. Helaas is dit voor de jaargangen vóór 2010 niet mogelijk en maken we daar enkel gebruik van LISA-gegevens. Onbetaalde arbeid nemen we in dit onderzoek niet mee.

Net als bij de overnachtingen hebben we ook voor de werkgelegenheid in 2010 het aantal verblijfsbanen op Summercamp Heino (Midden-IJssel), Vakantiepark Herperduin en Rowaldhoeve (Brabantse Bedijkte maas) en Hotel Val Monte (Gelderse Poort) uit het onderzoek gehaald, die een vertekend beeld geven voor verblijfsrecreatie gerelateerd aan de uiterwaarden.

Zoals al eerder besproken, kijken we alleen naar de vormen van bedrijvigheid die samenhangen met de openstelling van de natuur en het landelijk gebied. Wat betreft dagrecreatie kijken we daarom alleen naar buiten- en waterrecreatieve bedrijven en horeca die ervan profiteert. De buitenrecreatieve bedrijven in ons onderzoek zijn o.a. fietsverhuur, agrotourisme (zonder horeca) en commerciële excursiebureaus. Waterrecreatieve bedrijven zijn recreatieve veerdiensten, jachthavens, watersport en rondvaartbedrijven. Deze laatste activiteiten vinden op de rivier plaats. Toch is er wel degelijk een (economisch) verband met de uiterwaarden.

⁴Voor 2004 zijn alle cijfers exclusief Rijnwaarden genomen omdat deze gemeente niet in ons onderzoek valt

⁵Het vestigingen- en werkgelegenheidsregister van Nederland

Colofon

Bureau voor Ruimte & Vrije Tijd, april 2012

In opdracht van: Organisatie Rijn in Beeld, WNF en Ministerie van EL&I

Auteurs: drs. Suzanne van de Laar & drs. Tinco Lycklama

Bureau voor Ruimte & Vrije Tijd
Uilenkamp 8
3972 XR Driebergen
www.ruimteenvrijetijd.nl
tel: 06-53383550
email: info@ruimteenvrijetijd.nl

Kaartvervaardiging: Mulier Instituut, Bureau Drift
Ontwerp en opmaak: Mixed Flavours